

Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov a environmentálne hrozby

The United Nations Security Council and Environmental Threats

Kristián Blaškovič

Abstract: *The end of the Cold War caused the appearance or upsurge of many non-traditional threats to international peace and security. Among these so-called soft threats are spread of diseases, organized crime, and environmental degradation. All of them have affected the concept of human security – that is the security of human beings. Especially the climate change is considered as a threat which may have huge impact on international peace and security, as it acts as a threat multiplier and, therefore, it begins to be debated at the United Nations Security Council. However, States are split and, therefore, these debates are so far fruitless. The aim of this study is to analyse security impacts of climate change and to offer some options on how the Security Council can deal with them. The paper is future-oriented and shows which threats are able to be solved by this organ and, at the same time, it points at the shortcomings of other publications which tried to deal with the link between environment and the United Nations Security Council.*

Key Words: *United Nations Security Council; Environment; Climate Changes; Environmental Threats; Security; Sanctions; Human Security.*

Abstrakt: *Koniec studenej vojny so sebou priniesol vznik alebo rozmach mnohých netradičných hrozieb pre medzinárodný mier a bezpečnosť. Patria medzi tzv. soft threats – šírenie chorôb, organizovaného zločinu či zhoršovanie životného prostredia. Všetky z nich sa dotýkajú konceptu tzv. human security, teda bezpečnosti človeka. Predovšetkým zmena klímy sa považuje za hrozbu, ktorá môže mať veľký dopad na medzinárodný mier a bezpečnosť, keďže pôsobí ako násobiteľ hrozieb, a preto sa o nej začína debatovať aj v Bezpečnostnej rade Organizácie Spojených národov. Uvedené debaty však v dôsledku rozpoltenosti štátov doteraz nikam nevedli. Cieľom predloženej štúdie je analyzovať bezpečnostné dopady klimatických zmien a ponúknuť niekoľko možností, ako by k nim Bezpečnostná rada mohla pristupovať. Príspevok je orientovaný do budúcnosti a ukazuje, kto-*

ré hrozby sú vhodné na riešenie pred uvedeným orgánom, a zároveň poukazuje aj na nedostatky doterajších publikácií, ktoré sa venovali otázke vzťahu životného prostredia a Bezpečnostnej rady.

KLúčové slová: *Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov; životné prostredie; klimatické zmeny; environmentálne hrozby; bezpečnosť; sankcie; human security.*

Úvod

Zmeny životného prostredia, ktorých sme v posledných dekádach svedkami, citeľne ovplyvňujú kvalitu nášho života v mnohovrstvových podobách. Pravdepodobne najviac vnímané sa stali zmeny klímy, ktoré v našom geografickom regióne spôsobujú zvyšovanie teploty ovzdušia, dlhšie suchá či ničivejšie búrky a teplejšie zimy. Znečisťovanie životného prostredia má zároveň aj výrazný vplyv na naše zdravie. Pokiaľ sa pozrieme mimo geografický región Európy, môžeme vidieť, že zmeny životného prostredia majú aj výrazne väčšie dopady, než aké pociťujeme my, a niekedy so sebou prinášajú aj bezpečnostné následky. O mnohých z nich je možné predpokladať, že sa skôr či neskôr dostanú aj na rokovania Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov (ďalej len „Bezpečnostná rada“). A hoci to nie sú klasické hrozby pre medzinárodnú bezpečnosť, na aké sme zvyknutí, predsa len môžu mať citeľné účinky na bezpečnosť štátov a ich obyvateľov.

Pre Bezpečnostnú radu uvedená téma nepredstavuje úplnú novinku, nakoľko pri bližšom pohľade na jej súčasnú agendu môžeme vidieť, že sa začala zaoberať aj netradičnými hrozbami, ktoré sa dotýkajú oblasti *human security* (šírenie vírusu HIV, hladu, a podobne). Do tejto oblasti nepochybne patria aj zmeny životného prostredia, ktoré závažným spôsobom ovplyvňujú životy jednotlivcov i celých skupín v rôznych kútoch Zeme. Preto je nepochybné, že vedecké preskúmanie dopadov zmien životného prostredia na bezpečnosť má svoj význam. Z uvedeného dôvodu je cieľom predloženej štúdie charakterizovať tie zmeny životného prostredia, na ktoré Bezpečnostná rada pravdepodobne bude musieť reagovať, a zároveň tiež identifikovať prostriedky, ktoré pravdepodobne aplikuje pri riešení takýchto otázok. Výskumná otázka je stanovená nasledovne: ktoré zmeny životného prostredia sú z pohľadu medzinárodnej bezpečnosti natoľko vážne, aby sa nimi zaoberala Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov? V procese dekomponovania vymedzenej výskumnej otázky je možné stanoviť aj nasledovné podotázky: Ako dote-

raz pristupovala Bezpečnostná rada k environmentálnym hrozbám? Akými prostriedkami bude Bezpečnostná rada pristupovať k riešeniu environmentálnych hrozieb v budúcnosti?

Predkladaný príspevok je prípadovou štúdiou, ktorá sa snaží identifikovať také zmeny životného prostredia, ktoré môžu mať najväčší vplyv na medzinárodný mier a bezpečnosť. Keďže je svojím charakterom orientovaný *pro futuro*, je to štúdia, ktorá sa snaží o prognózovanie na pravdepodobnostnom základe, a to vymedzením tých environmentálnych hrozieb, ktoré podľa všetkého budú mať najväčší dopad na medzinárodný mier a bezpečnosť.¹ Vynecháva hrozby, ktoré majú len malý alebo žiadny bezpečnostný vplyv, nakoľko takým sa Bezpečnostná rada venovať nebude. Zároveň prihliada na jej doterajšiu prax a snaží sa tak predvídať jej budúce postoje a spôsoby riešenia predmetných problémov. Bezpečnostná rada je totiž na jednej strane pružná (začína sa venovať otázkam bezpečnostných hrozieb, ktoré predtým ignorovala), avšak, na druhej strane, má len určité, Chartou stanovené možnosti ich riešenia. Hoci je riešenie environmentálnych problémov zo strany Bezpečnostnej rady stále iba „v plienkach“, mnohé z nich, ktoré sú už dnes viditeľné, budú mať v budúcnosti ešte väčšie dopady. Znásobenie ich účinku preto môže vyvolať také závažné dôsledky pre medzinárodnú bezpečnosť, že sa im Bezpečnostná rada bude musieť venovať, aj keď možno iba nepriamo.

Uvedený príspevok je venovaný ako pocta človeku mimoriadnych kvalít, pedagógovi a výnimočnému kolegovi docentovi JUDr. Jurajovi Jankuvovi, PhD., pri príležitosti jeho životného jubilea – 50. narodenín.

Súčasnú hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť

Súčasnú hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť môžu mať rôzne podoby, a zároveň je potrebné poznamenať, že nie sú totožné s hrozbami minulých období. Je nespochybniteľným faktom, že v čase koncipovania Charty jej tvorcovia nemali, a ani nemohli mať predstavu o tom, ako bude

¹ Zároveň je však potrebné poznamenať, že, keďže má štúdia prognostický charakter, nie je možné ju považovať za absolútne presnú. Platí o nej to isté, čo o klimatických zmenách: „Akákoľvek analýza klimatických zmien a ich dopadov, vrátane možných bezpečnostných následkov, musí počítat' s neistotou.“ Para. 7. *Report on Climate Change and Its Possible Security Implications No. 64/350* [2009-09-11] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2009, UN Doc. A/64/350, s. 5 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/509/46/PDF/N0950946.pdf?OpenElement>.

svet vyzerat' o niekoľko desaťročí neskôr. Najväčšou a najvýznamnejšou hrozbou boli medzinárodné ozbrojené konflikty, čo sa jasne odráža aj v znení tohto dokumentu. Svet po roku 1945 sa však zmenil a vnútroštátne ozbrojené konflikty postupne prevýšili počet a intenzitu tých medzinárodných. Okrem toho sa objavili aj nové hrozby, pričom referenčným objektom² sa postupne stali nielen štáty, ale napríklad aj jednotlivci. V súčasnosti môžeme konštatovať, že hrozby pre bezpečnosť získali nové formy, a rovnako sa rozrástla kategória „ohrozených entít“. Svet vo svojom dejinnom vývoji vstúpil do nového obdobia, ktorému dali vedci pomenovanie „anthropocene“, čo značí vývojové štádium Zeme, v ktorom sú atmosférické, geologické, hydrologické, biosférické a iné procesy ovplyvňované činnosťou človeka.³ Uvedená činnosť v mnohom ovplyvnila tiež podobu súčasných bezpečnostných hrozieb. Zároveň s tým je potrebné konštatovať, že sa zmenila nielen ich povaha, ale aj dôležitosť, pričom Generálny tajomník Organizácie Spojených národov (a ním zostavený Panel pre hrozby, výzvy a zmeny) identifikoval tieto najdôležitejšie hrozby pre bezpečnosť:⁴

- ✚ chudoba, infekčné choroby a zmeny životného prostredia;
- ✚ konflikty medzi štátmi a vnútri nich;
- ✚ šírenie zbraní hromadného ničenia;
- ✚ terorizmus;
- ✚ nadnárodný organizovaný zločin.

Za povšimnutie stojí, že chudoba, infekčné choroby a zmeny životného prostredia sú uvedené na prvom mieste. Môžeme teda vidieť, že klasické vojenské hrozby pre bezpečnosť štátov už nie sú na prvom mieste, a zároveň tiež to, že zmeny životného prostredia majú výrazne väčší priamy dopad na bezpečnosť jednotlivcov, ako na bezpečnosť štátov (v tomto prípade je dopad väčšinou nepriamy).⁵ Venovať pozornosť

² Uvedený pojem je definovaný ako entita, ktorá je existenčne ohrozená a ktorá si môže legitímne nárokovať nárok na prežitie. BUZAN, B., O. WÆVER a J. de WILDE. *Security: A New Framework for Analysis*. 1st ed. Boulder, Colo.; London: Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 36. ISBN 1-55587-784-2.

³ Bližšie pozri Welcome. In: *Welcome to the Anthropocene* [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://anthropocene.info/index.php>.

⁴ Bližšie pozri *A More Secure World: Our Shared Responsibility: Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change* [online]. 1st ed. New York: United Nations, 2004, s. 21-55 [cit. 2016-08-18]. ISBN 92-1-100958-8. Dostupné na: http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf.

⁵ Výnimku predstavujú len niektoré ostrovné štáty, ktoré sa vplyvom zvyšujúcej sa hladiny oceánov potápajú, a tak sú priamo vystavené bezprostrednej existenčnej hrozbe.

všetkým uvedeným hrozbám by presahovalo rozsah predloženej štúdie, a preto bude v jej stredobode iba problematika zmien životného prostredia.

Zmeny životného prostredia a Bezpečnostná rada

Zmeny životného prostredia, ktorých sme svedkami v posledných dekádach, v rôznej miere ovplyvňujú politické, ekonomické a spoločenské pomery vo všetkých štátoch sveta. Medzi pravdepodobne najviac postihnuté patria štáty afrického kontinentu (v dôsledku sucha), pričom však priamej existencijnej hrozbe čelia niektoré ostrovy (Maldivy, Seychely, Šalamúnove ostrovy, Tuvalu a iné), ktoré v dôsledku zvyšujúcej sa hladiny oceánov môžu stratiť celé svoje územie a z ich obyvateľstva sa tak stanú bezdomovci v právnom zmysle slova. S tým priamo súvisí ďalšia hrozba prejavujúca sa vo forme migračných vln, pričom pre osoby opúšťajúce svoje domovy v dôsledku rôznych zmien životného prostredia sa vžil pojem „environmentálni utečenci“.⁶ Tí môžu pre prijímajúce krajiny v niektorých prípadoch znamenať nielen humanitárnu záťaž, ale aj vážnu sociálnu hrozbu pre identitu domáceho obyvateľstva. Môžeme teda vidieť, že zmeny životného prostredia majú nielen politické, ekonomické či spoločenské následky, ale v niektorých prípadoch predstavujú aj bezpečnostnú hrozbu.

Keďže zmeny životného prostredia nie sú spôsobené jediným štátom, ani riešenie z toho vyvstávajúcich problémov nespočíva len na „pleciach“ jedinej krajiny, a preto sa v tejto sfére výrazne prejavuje fenomén interdependencie, čiže vzájomnej závislosti a previazanosti všetkých krajín pri riešení uvedených problémov. Z toho vyplýva, že riešenie si vyžaduje nadštátne fóra. Zmeny životného prostredia a právny rámec ich riešenia sa väčšinou prerokúvajú v rámci Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov (ďalej len „Valné zhromaždenie“) alebo na jeho podnet zvolaných medzinárodných konferencií. Ako však už bolo vyššie načrtnuté, environmentálne zmeny so sebou niekedy prinášajú tiež také bezpečnostné hrozby, ktoré ani uvedené fóra nie sú schopné riešiť alebo na to nemajú právne možnosti. Tým sa otvára priestor pre pôsobenie Bezpečnostnej rady.

⁶ Bližšie pozri *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future No. 42/427* [1987-06-16] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 1987, UN Doc. A/42/427, s. 240 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

Hoci o tom existujú pochybnosti,⁷ nazdávame sa, že spojenie degradácie životného prostredia s bezpečnostnými hrozbami priamo zakladá právomoc Bezpečnostnej rady venovať sa uvedeným témam. Právny rámec na to jej poskytuje Charta, ktorá zveruje tomuto orgánu hlavnú zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.⁸ Uvedené ustanovenie vytvára z Bezpečnostnej rady v podstate jediný orgán, ktorý v sebe centralizuje možnosť uplatnenia opatrení s použitím ozbrojenej sily (čl. 42 Charty) a v globálnom rozsahu tiež možnosť nasadenia sankčných prostriedkov hospodárskeho charakteru (čl. 41 Charty). A keďže všetky členské štáty Organizácie Spojených národov vstupom do tejto organizácie na ňu delegovali právomoc rozhodovať o otázkach medzinárodného mieru a bezpečnosti, stali sa zároveň aj povinné vykonať všetky jej opatrenia, pokiaľ boli prijaté na základe Kapitoly VII Charty.⁹ Samotný článok 24 ods. 1 je podľa nášho názoru potrebné vnímať v širších súvislostiach – zakotvuje totiž splnomocnenie na prijatie vhodných opatrení a ešte pred ich aplikáciou aj možnosť rozhodovať o tom, či daná situácia je natoľko závažná, aby sa jej vôbec venovala.

Charta poskytuje Bezpečnostnej rade dostatočný právny základ pre riešenie akejkoľvek (aj environmentálnej) situácie, pokiaľ má bezpečnostné následky, zároveň je však potrebné dodať, že právnou limitáciou tejto jej voľnosti nájdeme v čl. 2 ods. 7 Charty, ktorá zakotvuje zásadu zákazu zasahovania do vnútorných záležitostí iných štátov. Preto, aby mohla konať, účinky degradácie životného prostredia musia presahovať hranice jedného štátu.¹⁰ Možnosť rozhodovať o tom, či je daná situácia dostatočne závažná, v podstate znamená, že rozhodovanie o povahe predmetnej hrozby je výlučne vnútornou politickou záležitosťou tohto orgánu. Impulz na diskusiu o takejto téme môže prísť od Valného zhromaždenia, Generálneho tajomníka, členského, ale aj nečlenského štátu,¹¹ alebo aj od člena Bezpečnostnej rady. Ani v jednom prípade však nie je zaručená vyššia ochota venovať sa takýmto témam; uvedené rozhodovanie totiž

⁷ Bližšie sú predstavené v druhej časti našej štúdie.

⁸ Bližšie pozri čl. 24 ods. 1. *Charta Organizácie Spojených národov*.

⁹ Bližšie pozri čl. 25. *Charta Organizácie Spojených národov*.

¹⁰ Ako Linda A. Malone uvádza: „Environmentálne katastrofy s cezhraničným dopadom, strata kľúčových celosvetových zdrojov alebo konania porušujúce medzinárodné environmentálne právo už viac nie je možné považovať za záležitosť vnútornej jurisdikcie (štátov – pozn. autora tejto štúdie).“ MALONE, L. A. “Green Helmets”: A Conceptual Framework for Security Council Authority in Environmental Emergencies. *Michigan Journal of International Law*. 1996, vol. 17, no. 2, s. 535. ISSN 1052-2867.

¹¹ Bližšie pozri čl. 11 ods. 3, čl. 35 ods. 1 a 2, čl. 99. *Charta Organizácie Spojených národov*.

môže stroskotat' na neochote stáleho člena alebo väčšieho počtu nestálych členov.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že impulz na posudzovanie (nielen) environmentálnych hrozieb má politický, nie právny charakter, čo v praxi znamená, že neexistuje právny nárok (a teda ani povinnosť zo strany Bezpečnostnej rady) na prerokovanie uvedených otázok. Zreteľne to môžeme vidieť na znení rôznych dohovorov týkajúcich sa ochrany životného prostredia (alebo jeho konkrétnej zložky). Tak napríklad Parížsky dohovor z roku 2015 vôbec neobsahuje zmienku o tom, že prípadmi jeho porušenia by sa mala zaoberať Bezpečnostná rada (na druhej strane to ale ani výslovne nezakazuje).¹² Príkladom opačnej situácie je Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie (tzv. ENMOD), ktorý obsahuje výslovnú zmienku o tom, že podozrenia z porušenia jeho ustanovení sa môžu hlásiť Bezpečnostnej rade.¹³ V porovnaní s ostatnými medzinárodnými zmluvami zameranými na ochranu životného prostredia tu však vystáva jedna dôležitá špecifická črta – Dohovor počíta s prostriedkami meniacimi životné prostredie na vojenské účely; zmena životného prostredia tu teda vystupuje ako cielená vojenská aktivita, nie ako „vedľajší produkt“ ľudskej výrobnjej činnosti. Aj v tomto prípade však platí, že neexistuje právny nárok na prerokovanie danej situácie pred Bezpečnostnou radou ani povinnosť jej sankčného pôsobenia.

Ešte pred pokračovaním v ďalšom výklade je potrebné zamyslieť sa nad tým, čo vlastne znamená pojem *závažná environmentálna hrozba*, ktorej existencia môže založiť právomoc Bezpečnostnej rady. Podľa nášho názoru je to hrozba, ktorá vykazuje nasledujúce znaky:

- ✚ účinky zmien životného prostredia presahujú hranice jedného štátu;
- ✚ rýchla a účinná náprava nie je možná alebo je mimoriadne ťažko a nákladne realizovateľná;
- ✚ má výrazný dopad na bezpečnosť štátov alebo kvalitu života ich obyvateľov;
- ✚ hrozí, že destabilizuje celý región;
- ✚ riešenie na základe konsenzu dotknutých štátov sa nepodarilo nájsť.

¹² Bližšie pozri *Paris Agreement* [2015] [online]. New York: United Nations, 2016. 25 s. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2016/02/20160215%2006-03%20PM/Ch_XXVII-7-d.pdf.

¹³ Bližšie pozri čl. V ods. 3. *Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie uverejnený pod č. 77/1980 Zb.*

Pokiaľ Bezpečnostná rada usúdi, že určitá situácia dosahuje uvedenú hranicu závažnosti (ide o rozhodovanie, ktoré bolo vždy politicky podfarbené), otvára sa jej možnosť na klasifikovanie danej situácie podľa čl. 39 Charty. To znamená, že Bezpečnostná rada môže degradáciu životného prostredia (a z nej vyplývajúce následky pre medzinárodný mier a bezpečnosť) pomenovať ako ohrozenie mieru, porušenie mieru či útočný čin. Z jej doterajšej praxe jasne vyplýva, že sa v posledných desaťročiach zdráha používať pojem útočný čin (navyše, predstava použitia takéhoto pojmu na degradáciu životného prostredia, kde nedochádza k nasadeniu ozbrojenej sily, je pomerne bizarná) a pojmom porušenie mieru označila len štyri situácie medzištátnych ozbrojených konfliktov. Z uvedeného je teda zrejmé, že zostala iba posledná kategória, ktorou je ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti a ktorá v doterajšej praxi Bezpečnostnej rady vykázala najväčšiu pružnosť a stala sa tak kategóriou najširšou.¹⁴ Uvedené konštatovanie nie je v praxi Bezpečnostnej rady až tak nepredstaviteľné, nakoľko sme v poslednom období svedkami toho, ako sa daný pojem postupne rozširuje, pričom zahŕňa rôzne situácie ohrozujúce *human security*. Sú to teda nielen klasické hrozby pre suverenitu štátov a bezpečnosť ich ústavného zriadenia, ale aj situácie ohrozujúce život, dôstojnosť či zdravie jednotlivcov. Demonštrujú to rezolúcie týkajúce sa žien a detí počas ozbrojených konfliktov,¹⁵ šírenie vírusu HIV,¹⁶ Eboly¹⁷ alebo debaty o potravinovej bezpečnosti v Afrike.¹⁸ Keďže degradácia životného prostredia je nepochybne jednou z hrozieb pre *human security*,¹⁹ je možné sa odôvodnene nazdávať, že ju Bezpeč-

¹⁴ Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 257. ISBN 978-80-7380-559-3.

¹⁵ Pozri napríklad *Resolution No. 1261 (1999)* [Children and Armed Conflict] [1999-08-25]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1261 (1999); *Resolution No. 1820 (2008)* [Women and Peace and Security] [2008-06-19]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1820 (2008); a iné.

¹⁶ Bližšie pozri *Resolution No. 1308 (2000)* [HIV/AIDS and International Peacekeeping Operations] [2000-07-17]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1308 (2000).

¹⁷ Bližšie pozri *Resolution No. 2177 (2014)* [Peace and Security in Africa] [2014-09-18]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/2177 (2014).

¹⁸ Bližšie pozri *Meeting No. 5220* [Peace and Security – Africa's Food Crisis] [2005-06-30]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5220.

¹⁹ Pozri napríklad *Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security* [online]. New York: United Nations, Human Security Unit, 2009, s. 6 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_

nostná rada začne poňmať ako ďalšie ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Ako z vyššie uvedených skutočností vyplýva, Bezpečnostná rada by mala pri posudzovaní otázok degradácie životného prostredia a odozvy na ne aplikovať zásadu nevyhnutnosti, čo predovšetkým znamená, že by mala reagovať len na hrozby s potenciálom najväčších dopadov na bezpečnosť (či už štátov alebo obyvateľstva) a len vtedy, keď možnosť spolupráce štátov zlyhá. S prihliadnutím na špecifický charakter tohto orgánu je preto potrebné konštatovať, že Bezpečnostná rada by mala vystupovať ako orgán *ultima ratio*.

Tým sa naše úvahy dostávajú k otázke, akými prostriedkami dokáže Bezpečnostná rada regulovať sféru medzinárodného mieru a bezpečnosti a ktoré z nich sú analogicky využiteľné i v prípade environmentálnych hrozieb. V zásade má k dispozícii niekoľko možných nástrojov:

- a) rozmiestnenie mierových misií;
- b) prijatie predbežných opatrení podľa čl. 40 Charty;
- c) aplikovanie sankcií bez použitia ozbrojenej sily podľa čl. 41 Charty;
- d) schválenie opatrení s použitím ozbrojenej sily podľa čl. 42 Charty.

V hypotetickej rovine je žiaduce preskúmať, ktoré z uvedených prostriedkov by boli vhodné na nasadenie v prípadoch degradácie životného prostredia a s tým spojených bezpečnostných hrozieb. Je nepochybné, že Bezpečnostná rada by pri posudzovaní takýchto opatrení mala, podobne ako v prípade klasických hrozieb pre medzinárodný mier a bezpečnosť, postupovať na základe zásady proporcionality. Uvedená otázka bude bližšie preskúmaná v inej časti tejto štúdie.

Najväznejšie environmentálne hrozby pre medzinárodnú bezpečnosť

Zmeny životného prostredia môžu mať rôznu podobu, a tak môžu aj v rôznej miere vplývať na medzinárodnú bezpečnosť. Pokiaľ budeme kritériá závažnosti uvedené v časti 1.1 považovať za filter, dokážeme pomocou neho vybrať hypoteticky najdôležitejšie hrozby a oddeliť ich tak od (z pohľadu tejto štúdie) menej dôležitých hrozieb, v prípade ktorých nie je potrebné, aby sa nimi zaoberala Bezpečnostná rada. Tak napríklad vyhubenie určitého konkrétneho druhu živočícha alebo zmiznutie zákonom chránenej rastliny nie je situáciou, ktorá by reálne ohrozovala medzinárodný mier a bezpečnosť (aj keď nepochybne má vplyv na potravinový

theory_and_practice_english.pdf; ako aj HAMPSON, F. O. Human Security. In: P. D. WILLIAMS, ed. *Security Studies: An Introduction*. 2nd ed. Abingdon; New York: Routledge, 2013, s. 281. ISBN 978-0-415-78281-4.

reťazec a biodiverzitu). To isté môžeme konštatovať tiež napríklad o znečisťovaní morí, či dokonca aj o nehodách jadrových zariadení (Černobyl', Fukušima). Hoci všetky z nich majú aspoň miestny alebo regionálny význam, väčšinou je možné ich následky odstrániť na základe medzinárodnej spolupráce a žiadna z nich neohrozuje medzinárodný mier a bezpečnosť. Z daného dôvodu im v nasledujúcom texte nebudeme venovať pozornosť; namiesto toho sa zameriame na *zmeny klímy*, a predovšetkým na jej následky, ktoré sa profilujú ako najvážnejšia environmentálna hrozba. Klimatické zmeny totiž spĺňajú podmienku globálneho rozsahu, závažných, a niekedy možno nezvratných následkov, potreby širokej medzinárodnej kooperácie (ktorá naráža na neochotu niektorých štátov) a majú značný vplyv na medzinárodný mier a bezpečnosť. Pre lepšie pochopenie toho, prečo sú klimatické zmeny tak významnou bezpečnostnou hrozbou, je potrebné zamyslieť sa práve nad ich následkami:

- ✚ nárast hladiny oceánov spôsobujúci, že nízko položené ostrovy zmiznú pod hladinou;
- ✚ roztápanie arktických ľadovcov umožňujúce prístup k nerastným surovinám, čo môže viesť k sporom o hranice pevninských plytčín a výlučných ekonomických zón;
- ✚ vysychanie zdrojov pitnej vody a dezertifikácia spôsobujúca degradáciu ornej pôdy, čo môže mať za následok konflikty o uvedené zdroje, nárast počtu hladujúcich, chorých a masovú migráciu obyvateľstva z najviac postihnutých krajín;
- ✚ privalové dažde s ničivými dôsledkami na materiálne statky, čo môže rovnako viesť k masovej migrácii; vyhladované obyvateľstvo je zraniteľnejšie z pohľadu niektorých infekčných ochorení;
- ✚ nárast teploty v jednotlivých klimatických pásmach spôsobujúci výskyt tropických chorôb a ich prenášačov aj na takých miestach, kde sa predtým nevyskytovali (malária, horúčka dengue).

Uvedený výpočet obsahuje iba niektoré bezpečnostné hrozby, z ktorých nie všetky sú vhodné na to, aby ich riešila Bezpečnostná rada.²⁰ Význam tohto výpočtu sa prejavuje v tom, že umožňuje prvotné pochopenie problematiky – demonštruje, ako klimatické zmeny pôsobia na bezpečnosť, pričom môžu mať rôzne formy. Najhoršia nie je zvyšujúca sa teplota, ale z toho vyplývajúce dôsledky, a preto sú klimatické zmeny

²⁰ Zistenie, ktoré sú na to „vhodné“, sa nachádza v poslednej časti štúdie.

označované za *násobiteľa hrozieb* (angl. *threat multiplier*).²¹ Umocňujú následky už existujúcich problémov, a popritom spôsobujú tiež vznik nových hrozieb (spoločenského, hospodárskeho, iného charakteru).²² Nesmieme však zabúdať ani na to, že následky uvedených klimatických zmien sa vždy viacej dotýkajú chudobných rozvojových krajín na juhu, ako bohatších rozvinutých štátov na severe. Južné štáty majú totiž v dôsledku svojich obmedzených zdrojov menšiu schopnosť prispôbiť sa zmeneným podmienkam, čo sa jasne ukázalo na príklade dopadu klimatických zmien na dostupnosť potravín v Afrike. Nakoľko sucho spôsobuje nedostatok pitnej vody a znižuje množstvo vyprodukovaných potravín, dochádza k hladovaniu miestneho obyvateľstva. To, keďže je chudobné, nemá prostriedky na nákup potravín, preto má v snahe o prežitie len dve možnosti – spoľahnúť sa na humanitárnu pomoc (ktorá navyše v niektorých nestabilných štátoch môže byť predmetom lúpenia zo strany miestnych warlordov) alebo emigrovať. Ak sa migrujúce obyvateľstvo usadí v susedných krajinách, vytvára to na ne značný tlak, aby sa o týchto utečencov postarali a predišli tak humanitárnej katastrofe. Tým sú ale samotné hostiteľské štáty ochudobňované – svoje zdroje musia prerodovať medzi viac ľudí, čím sa vytvára sociálne napätie. Bez adekvátnej vonkajšej pomoci tak po istom čase môžu podmienky v hostujúcich krajinách pripomínať tie, ktoré panovali v domovskom štáte utečencov.

²¹ Uvedený pojem používa nielen spoločenská veda a politika, ale aj experti na oblasť klimatických zmien (bližšie pozri vystúpenie Achima Steinera, niekdajšieho výkonného riaditeľa UNEP, pred Bezpečnostnou radou: *Meeting No. 6587* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-07-20]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6587). Trina Ng použila pojem „kaskádový efekt“, ktorý rovnako dobre vystihuje podstatu klimatických zmien. NG, T. Safeguarding Peace and Security in Our Warming World: A Role for the Security Council. *Journal of Conflict & Security Law*. 2010, vol. 15, no. 2, s. 283. ISSN 1467-7954.

²² Lapidárne to vyjadril António Guterres, keď povedal: „Klimatické zmeny nie sú nezávislou premennou, fenoménom skúmateľným v izolácii od mnohých iných hospodárskych, sociálnych, politických a ekologických procesov, ktoré určujú úroveň ľudskej bezpečnosti v rozdielnych častiach sveta. [...] mali by sme komplexnejšie pristupovať k spôsobu, ako globálne otepľovanie, stúpajúce hladiny mora, zmeny počasia a iné prejavy klimatických zmien vzájomne pôsobia a posilňujú ostatné globálne nerovnosti, čím vyvolávajú vznik veľmi významných príčin nestability, konfliktu a vysídlenia.“ Bližšie pozri *Meeting No. 6668* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-11-23]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6668.

Konceptualizácia environmentálnych hrozieb zo strany Bezpečnostnej rady

Zmeny životného prostredia alebo jeho poškodzovanie nie sú pre Bezpečnostnú radu novými témami, hoci je žiaduce poznamenať, že nepredstavujú stredobod jej záujmu. Účelom nasledujúcej časti je ukázať, akým spôsobom Bezpečnostná rada v nedávnej minulosti konceptualizovala predmetnú problematiku.

Prístupy po skončení Studenej vojny

Prvý impulz k zmienke o životnom prostredí nastal v dôsledku irackej invázie do Kuvajtu. Keď v roku 1991 iracké jednotky pod tlakom koalíčných vojsk ustupovali z krajiny, aplikujúc taktiku „spálenej zeme“, zapálili väčšinu kuvajtských ropných polí. V rezolúcii S/RES/686 (1991), ktorá bola prijatá po operácii Púštna búrka, požadovala Bezpečnostná rada od Iraku, aby prijal svoju zodpovednosť podľa medzinárodného práva za akúkoľvek stratu, škodu alebo zranenie spôsobené Kuvajtu alebo tretím štátom na ich občanoch alebo spoločnostiach, ktoré boli výsledkom irackej invázie a následnej nelegálnej okupácie tohto štátu.²³ Ako je vidno, Bezpečnostná rada sa v tomto období vyjadrovala skôr iba všeobecne.

Rezolúcia S/RES/687 (1991) je v mnohých ohľadoch kľúčová, pretože, okrem iného, obsahuje podmienky prímeria, ktoré musel Irak akceptovať, ako aj zmienku o škodách na životnom prostredí Kuvajtu. Opätovne sa v nej potvrdila iracká „zodpovednosť podľa medzinárodného práva za všetku priamu stratu alebo škodu – vrátane škôd na životnom prostredí a vyčerpania prírodných zdrojov...“. Následne Bezpečnostná rada rozhodla o vytvorení špeciálneho fondu, z ktorého sa mali uvedené škody nahrádzať a príjmom ktorého bola časť ziskov plynúcich z predaja irackej ropy.²⁴

Keď sa bližšie pozrieme na uvedené rezolúcie (a osobitne na druhú z nich), môžeme si všimnúť jednu špecifickú črtu: škody na životnom prostredí nie sú totiž stredobodom týchto rezolúcií *per se*, ale iba vedľajšou, druhoradou záležitosťou, a to aj napriek tomu, že zapálenie ropných polí nebolo náhodné (pravdepodobne preto rezolúcia nespomína pojem *collateral damage*, ktorý sa vzťahuje na nezamýšľané škody a straty).

²³ Bližšie pozri ods. 2 písm. b). *Resolution No. 686 (1991)* [Iraq – Kuwait] [1991-03-02]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/686 (1991).

²⁴ Bližšie pozri ods. 16 a 18. *Resolution No. 687 (1991)* [Iraq – Kuwait] [1991-04-03]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/687 (1991).

Z toho vyplýva, že problematiku poškodzovania životného prostredia „rámuje“ politický a bezpečnostný problém okupácie Kuvajtu. Zároveň je potrebné poznamenať, že celá uvedená protiprávna situácia bola zo strany Bezpečnostnej rady označená za porušenie medzinárodného mieru a bezpečnosti,²⁵ čo sa však vzťahovalo nie na zapálenie ropných polí, ale na porušenie kuvajtskej suverenity.²⁶ Zmienka o škodách na kuvajtskom životnom prostredí bola preto iba nepriama (keďže bola spôsobená prebiehajúcim ozbrojeným konfliktom, ktorý bol primárnym predmetom záujmu Bezpečnostnej rady) a bez irackej okupácie by sa Bezpečnostná rada k požiaru ropných polí ani nevyjadrovala.²⁷ Navyše, uvedená rezolúcia rieši otázku odškodňovania, ale neobsahuje žiadnu zmienku o prevencii podobných prípadov.

Súčasná debata o environmentálnych hrozbách v Bezpečnostnej rade

Od poškodzovania životného prostredia v dôsledku ozbrojeného konfliktu je potrebné obrátiť pozornosť k problematike klimatických zmien a ich vplyvu na bezpečnosť, ktorá sa iba postupne dostáva na rokovanie Bezpečnostnej rady, pričom je tento proces iba pozvoľný a sporadický. Preto je nutné konštatovať, že otázka bezpečnostných dopadov klimatických zmien je zo strany Bezpečnostnej rady doteraz iba pomerne slabo rozpracovaná. Cestu k tomuto politickému procesu otvorila rezolúcia z roku 2005, ktorá sa týkala prevencie konfliktov, predovšetkým v Afrike. A hoci sa v nej klimatické zmeny výslovne nespomínajú, predsa len sa v nej Bezpečnostná rada vyslovila v prospech prijatia širokej stratégie prevencie konfliktov, ktorá by riešila hlavné príčiny ozbrojených konfliktov a politických a spoločenských kríz, vrátane presadzovania udržateľného rozvoja, zmiernenia chudoby, národného uzmierenia, a podobne.²⁸ Z pohľadu predloženej štúdie je kľúčová práve zmienka o udržateľnom rozvoji, pretože boj proti klimatickým zmenám a trvalo udržateľný rozvoj

²⁵ Bližšie pozri *Resolution No. 660 (1990)* [The Situation between Iraq and Kuwait] [1990-08-02]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/660 (1990).

²⁶ Z uvedeného dôvodu bolo vyššie v štúdiu spomenuté, že najpravdepodobnejšie by Bezpečnostná rada označila environmentálne hrozby za ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

²⁷ Samozrejme, je potrebné mať na zreteli, že bez irackej invázie by k požiaru kuvajtských ropných polí ani nedošlo.

²⁸ Bližšie pozri *Resolution No. 1625 (2005)* [Threats to International Peace and Security (Security Council Summit 2005)] [2005-09-14]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1625 (2005).

predstavujú spojené nádoby.²⁹ Môžeme vidieť, že zmeny životného prostredia sa tu opäť objavujú iba nepriamo a Bezpečnostná rada predvída skôr ich následky (ktoré označuje za príčiny konfliktov).

V roku 2007 sa konala prvá otvorená debata v rámci Bezpečnostnej rady o vzťahu medzi zdrojmi, bezpečnosťou a klímou. Bola iniciovaná zo strany Veľkej Británie, ktorá ako prvá poukázala na možné bezpečnostné hrozby spôsobené klimatickými zmenami.³⁰ Tieto hrozby sú bližšie analyzované v časti 3 predloženej štúdie. Čo sa týka samotnej diskusie, neprinesla žiadny prelomový výsledok. Bol na nej prítomný rekordný počet účastníkov (popri 15 členoch Bezpečnostnej rady ďalších 40, ktorí požiadali o možnosť zúčastniť sa bez hlasovacieho práva), čo poukazuje na skutočnosť, že si štáty uvedomili dopady klimatických zmien na vlastnú bezpečnosť a s tým súvisiacu potrebu riešenia predmetného problému. Samotná diskusia však odhalila viac rozporov, ako spoločných postojov. Hoci nikto nespochybnil následky klimatických zmien, najviac nezhôd sa týkalo dvoch otázok: spôsobilosti Bezpečnostnej rady riešiť environmentálne problémy a dopadu klimatických zmien.

V rámci prvého problému sa štáty rozdelili na dva tábory. Prvý tábor tvorili štáty, ktoré argumentovali, že Bezpečnostná rada má právomoc venovať sa uvedenej otázke, s poukázaním na skutočnosť, že následky klimatických zmien môžu mať v prípade niektorých štátov až existenčné dôsledky.³¹ Preto ani neprekvapuje, že medzi najväčších zástancov patrili hlavne nízko položené ostrovné štáty. Do druhého tábora sa zaradili štáty, ktoré síce nespochybňovali dopady klimatických zmien, ale namietali, že Bezpečnostná rada nie je vhodným fórom pre riešenie takéhoto druhu otázok a že týmto samovoľným rozšírením svojej agendy zasahuje do právomoci Valného zhromaždenia a Hospodárskej a sociálnej rady.³²

²⁹ Rozsah tejto štúdie neumožňuje detailnejší rozbor danej témy, preto iba odkážeme na publikáciu BANURI, T. a H. OPSCHOOR. *Climate Change and Sustainable Development* [online]. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2007. 24 s. [cit. 2016-08-18]. DESA Working Paper, no. 56. Dostupné na: http://www.un.org/esa/desa/papers/2007/wp56_2007.pdf.

³⁰ Bližšie pozri *Letter Dated 5 April 2007 from the Permanent Representative of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations Addressed to the President of the Security Council No. 2007/186* [2007-04-05]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2007/186.

³¹ Do uvedenej skupiny patrili napríklad Maldivy, Papua Nová Guinea, Veľká Británie, Japonsko, Austrália, Mexiko, Tuvalu, Šalamúnove ostrovy, Kapverdské ostrovy, Palau.

³² Do skupiny odporcov okrem iných patrili napríklad Čína, Kuba, Pakistan, Bangladéš, Indonézia, Filipíny, Venezuela, Sudán a viaceré africké štáty, Rusko.

Druhá otázka, vyvolávajúca nezhody, sa týkala dopadov klimatických zmien. Už spomenuté nízko položené ostrovné štáty prezentovali zvyšujúcu sa hladinu oceánov a intenzitu tropických cyklónov a búrok ako existenčnú hrozbu, kým India mala najväčšie obavy o udržanie ekonomického rozvoja a Island napríklad o topenie sa ľadovcov. Keďže „trečích plôch“ bolo medzi štátmi viac ako otázok, na ktorých sa dokázali zhodnúť, nie je veľkým prekvapením, že z uvedeného zasadnutia Bezpečnostnej rady nevzišla žiadna rezolúcia ani predsednícke vyhlásenie. Tento nejednoznačný postoj štátov je pravdepodobne hlavnou príčinou, prečo sa iné orgány Organizácie Spojených národov zaoberajú environmentálnymi zmenami viac a s väčším úspechom.

Rokom 2007 debaty v Bezpečnostnej rade o následkoch klimatických zmien neskončili, len sa na istý čas prerušili. Diskusia na túto tému bola opätovne otvorená v roku 2011; ešte pred jej bližšou charakteristikou je však žiaduce poukázať na udalosti, ktoré predchádzali novým debatám, nie však v Bezpečnostnej rade, ale vo Valnom zhromaždení. To totiž v roku 2009 prijalo rezolúciu, v ktorej uznalo *príslušnú zodpovednosť každého dotknutého orgánu* za riešenie otázok klimatických zmien. Konkrétne, hlavnú zodpovednosť Bezpečnostnej rady za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti a zodpovednosť Valného zhromaždenia a Hospodárskej a sociálnej rady za otázky trvalo udržateľného rozvoja, vrátane klimatických zmien. Jednoducho povedané, každý orgán Organizácie Spojených národov má čo povedať k otázkam klimatických zmien, ale len v rámci svojej právomoci. Popritom vyslovila svoje hlboké znepokojenie nad škodlivými dopadmi klimatických zmien, vrátane zvyšujúcej sa hladiny oceánov, a ich možnými bezpečnostnými následkami. Osobitne dôležitý vo výslednom dokumente je fakt, že ním Valné zhromaždenie *vyzvalo relevantné orgány Organizácie Spojených národov, aby na základe svojich príslušných mandátov intenzívnejšie posudzovali a pristupovali k riešeniu klimatických zmien, vrátane ich možných bezpečnostných následkov.*³³

Keďže rezolúcia obsahuje tiež zmienku o už spomenutých debatách v Bezpečnostnej rade, odkaz uvedeného dokumentu je mimoriadne jasný: klimatické zmeny predstavujú komplexný problém, ktorý má aj svoje

³³ Bližšie pozri *Resolution No. 63/281* [Climate Change and Its Possible Security Implications] [2009-06-03]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/RES/63/281. Okrem toho vyzvalo aj Generálneho tajomníka, aby predložil správu o možných bezpečnostných dopadoch klimatických zmien, ktorá bola citovaná už v úvode našej štúdie.

bezpečnostné dimenzie. Preto by k nemu mali pristupovať všetky orgány Organizácie Spojených národov, a to v rámci svojich kompetencií, ktoré im ustanovila Charta. Bezpečnostná rada je teda zodpovedná za bezpečnostné následky klimatických zmien, ktoré nedokáže, a ani nemôže riešiť iný orgán, pritom však nesmie zasahovať do sféry pôsobnosti iných orgánov. Valné zhromaždenie uvedeným dokumentom jednoznačne zmietlo zo stola akékoľvek námietky štátov ohľadom toho, či je Bezpečnostná rada vhodným fórom na riešenie otázok spojených s klimatickými zmenami, a otvorilo tak cestu ďalším diskusiám o ich bezpečnostných dopadoch.

Je nepochybné, že aj na základe vyššie uvedenej rezolúcie Valného zhromaždenia, ako i ochoty štátov predsedajúcich Bezpečnostnej rade, debaty o klimatických zmenách a ich následkoch pokračovali. Ďalšia diskusia bola zvolaná na podnet Nemecka ako predsedajúcej krajiny, ktoré argumentovalo, že niektoré dôsledky klimatických zmien idú nad rámec Rámcového dohovoru Organizácie Spojených národov o zmenách klímy (UNFCCC),³⁴ a preto je potrebné, aby sa nimi zaoberali aj iné orgány Organizácie Spojených národov. Osobitne upozornilo na nasledujúce témy:³⁵

- ✚ zvyšujúca sa hladina oceánov a z toho vyplývajúce dôsledky v podobe utečencov a vymiznutia niektorých ostrovov;
- ✚ potravinová bezpečnosť a jej vzťah ku prebiehajúcim konfliktom (nedostatok potravín ako príčina konfliktov alebo ako ich následok, nedostatok potravín ako spúšťač sociálneho napätia).

Rovnako ako predchádzajúca, aj táto debata vyvolala široký záujem štátov. Popri nich sa do diskusie zapojil aj Achim Steiner, vtedajší výkonný riaditeľ Programu Spojených národov pre životné prostredie (UNEP), ktorý v nadväznosti na prvú diskusiu (a rozpory štátov) argumentoval, že klimatické zmeny sú reálnou hrozbou pre medzinárodný mier a bezpečnosť, a preto by sa k danej téme mala vyjadriť tiež Bezpečnostná rada. Aj napriek uvedenému vyhláseniu a predchádzajúcej rezolúcii Valného

³⁴ Bližšie pozri *Rámcový dohovor Organizácie Spojených národov o zmenách klímy*.

³⁵ Bližšie pozri *Letter Dated 1 July 2011 from the Permanent Representative of Germany to the United Nations Addressed to the Secretary-General No. 2011/408* [2011-07-01]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2011/408.

zhromaždenia však niektoré štáty naďalej zotrvali na svojom stanovisku a spochybnili príslušnosť Bezpečnostnej rady riešiť uvedené otázky.³⁶

Nazdávame sa, že nemá veľký význam venovať sa vyhláseniam jednotlivých štátov; žiada sa však poukázať na skutočnosť, že počas zasadnutia bolo vydané predsednícke vyhlásenie týkajúce sa uvedenej témy. Bezpečnostná rada tu prevzala časť znenia rezolúcie Valného zhromaždenia 63/281, v ktorej sa konštatuje, že každý orgán Organizácie Spojených národov by v rámci svojej kompetencie mal zvažovať rôzne otázky týkajúce sa klimatických zmien, vrátane ich bezpečnostných následkov. Vyjadrila svoje znepokojenie, že možné škodlivé účinky klimatických zmien môžu z dlhodobého pohľadu zhoršiť niektoré hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť, a následne vyslovila obavu z možných bezpečnostných následkov v podobe straty územia niektorých štátov, spôsobenej nárastom hladiny oceánov. V závere predmetného vyhlásenia požiadala Generálneho tajomníka, aby do svojich správ analyzujúcich kontext konfliktov zahrnul tiež informáciu, či sú klimatické zmeny ich príčinou.³⁷ V porovnaní s predchádzajúcou diskusiou z roku 2007 je úspechom, že z tohto stretnutia vzišlo predsednícke vyhlásenie; pokiaľ sa však bližšie pozrieme na jeho obsah, musíme kriticky konštatovať, že jeho význam je viac-menej iba formálny. Neobsahuje totiž žiadny záväzok zo strany Bezpečnostnej rady aktívne riešiť otázky dopadu klimatických zmien na medzinárodný mier a bezpečnosť alebo prijať akékoľvek opatrenia. Bezpečnostná rada odcitovala časť rezolúcie prijatej Valným zhromaždením a vyjadrila svoje znepokojenie nad rastom hladiny oceánov, čo by mohlo viesť k zániku niektorých ostrovných štátov, ale nepodarilo sa jej sformulovať ani len návrh odporúčania, ako by sa uvedená

³⁶ Pozri napríklad stanovisko Číny, Ruska, Indie, Kuby a iných krajín. *Meeting No. 6587* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-07-20]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6587.

³⁷ Bližšie pozri *Statement by the President of the Security Council No. 2011/15* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-07-20]. Vyhlásenie predsedu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PRST/2011/15. O dopadoch environmentálnych zmien na bezpečnosť sa zmienil Generálny tajomník napríklad vo svojich správach *Report on Implementation of the Recommendations Contained in the Report of the Secretary-General on the Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa No. 66/214 – 2011/476* [2011-08-01]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/66/214 – S/2011/476; ako aj v *Report on Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa No. 67/205 – 2012/715* [2012-07-27]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/67/205 – S/2012/715.

téma mala riešiť. V porovnaní s rokom 2007 teda k veľkému posunu nedošlo.

V novembri toho istého roku sa Portugalsko rozhodlo pokračovať v predmetných rozhovoroch a avizovalo, že počas svojho predsedníctva v Bezpečnostnej rade by sa rado venovalo otázkam organizovaného zločinu, šírenia infekčných chorôb, klimatickým zmenám a ich dopadom na medzinárodný mier a bezpečnosť.³⁸ Najvýznamnejším príspevkom bolo, že sa rozhovorov zúčastnili riaditelia špecializovaných programov a agentúr Organizácie Spojených národov (UNHCR, WHO, UNODC) a vyslovili svoje názory na dané otázky. Debata ani v tomto prípade nevyústila do prijatia záväzkov zo strany Bezpečnostnej rady.

V roku 2013 sa konalo neformálne a neverejné stretnutie členov Bezpečnostnej rady (tzv. *Arria Formula Meeting*), na ktorom sa zúčastnil predstaviteľ Maršalových ostrovov. Nakoľko sa z takýchto stretnutí nevyhotovuje záznam, informácie môžeme čerpať len z tlačového vyhlásenia príslušného ministra, ktorý kritizoval Bezpečnostnú radu, že sa odmietla zaoberať jeho žiadosťou, v ktorej tvrdil, že nárast hladiny oceánov predstavuje pre jeho krajinu a ďalšie ostrovné štáty existenčnú hrozbu. Dôvodom tohto odmietnutia (zo strany tých istých štátov, ktoré uvedenej téme odporovali aj v predošlých rokoch) bolo opäť poukázanie na to, že Bezpečnostná rada nepredstavuje vhodné fórum pre riešenie uvedeného typu otázok.³⁹

Ďalšie stretnutie sa konalo z iniciatívy Španielska a Malajzie až v roku 2015 (rovnako išlo o stretnutie *Arria Formula Meeting*, pričom prekvapuje, že vyhlásenia jeho účastníkov boli zverejnené) a jeho ústredným bodom sa stala téma klimatických zmien ako násobiteľ'a hrozieb.⁴⁰ Nie je prekvapujúce, že štáty stavajúce sa proti tomu, aby dopady klimatických zmien riešila Bezpečnostná rada, neurobili na stretnutí žiadne vyhlásenie.

³⁸ Bližšie pozri *Letter Dated 8 November 2011 from the Permanent Representative of Portugal to the United Nations Addressed to the Secretary-General No. 2011/698* [2011-11-08]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2011/698.

³⁹ Bližšie pozri *Press Conference on Impact of Climate Change on Marshall Islands*. In: *United Nations* [online]. 2013-02-15 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.un.org/press/en/2013/130215_MI.doc.htm.

⁴⁰ Bližšie pozri *Open Arria-formula Meeting on the Role of Climate Change as a Threat Multiplier for Global Security: Concept Note*. In: *Misión Permanente de España ante las Naciones Unidas - Oficina de Prensa* [online]. 2015-06-30 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.spainun.org/wp-content/uploads/2015/06/Concept-Note_ClimateChange_20150630.pdf.

nie.⁴¹ Je to ďalší znak toho, ako rozpoltenosť vo vnútri Bezpečnostnej rady aj po niekoľkých rokoch naďalej pretrváva. Detaily o ďalšom pokračovaní diskusie z uvedeného stretnutia nie sú známe.

Doteraz posledné stretnutie Bezpečnostnej rady na tému environmentálnych hrozieb sa konalo v roku 2015 z iniciatívy Nového Zélandu ako predsedajúcej krajiny. Témou stretnutia sa stali dopady klimatických zmien na bezpečnosť ostrovných štátov, pričom uvedený problém sa netýkal len nárastu hladín oceánov. Ako Nový Zéland avizoval, táto debata mala dať rozvojovým ostrovným štátom možnosť vysloviť svoje názory na kľúčové bezpečnostné hrozby, ktorým čelia, a ostatným štátom mala poskytnúť priestor na výmenu názorov, ako k takýmto otázkam pristupovať.⁴² Uvedená otázka teda ani napriek neúspechu neformálneho stretnutia Bezpečnostnej rady v roku 2013 neupadla do zabudnutia. Tentokrát bol nárast hladín oceánov spojený s inými bezpečnostnými hrozbami páchanými na mori, a to konkrétne s nadnárodným organizovaným zločinom (pašovanie zbraní, narkotík, obchodovanie s ľuďmi), piráctvom a ilegálnym rybolovom vo výlučnej ekonomickej zóne ostrovných štátov. K nárastu vodných hladín sa tak pridružili tiež iné bezpečnostné hrozby, následkom čoho bol predložený celý „balík“ problémov ovplyvňujúcich *human security*. Prekvapujúce je, že tradičný odporcovia rozširovania agendy Bezpečnostnej rady smerom k environmentálnym hrozbám sa v tomto prípade nevyjadрили (predstavitel' Ruska ignoroval tému stúpajúcej hladiny oceánov a čínsky predstaviteľ sa vyjadril, že všetky orgány Organizácie Spojených národov majú svoje vlastné právomoci a pri riešení problémov, ktorým čelia malé ostrovné rozvojové štáty (SIDS),⁴³ by malo dôjsť k del'be práce).⁴⁴ Bezpečnostná rada ani v tomto prípade nevydala žiadny dokument.⁴⁵

⁴¹ Bližšie pozri Security Council Open Arrria-formula Meeting on the Role of Climate Change as a Threat Multiplier for Global Security: Statements. In: *Misión Permanente de España ante las Naciones Unidas – Oficina de Prensa* [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.spainun.org/climatechange/>.

⁴² Bližšie pozri *Letter Dated 15 July 2015 from the Permanent Representative of New Zealand to the United Nations Addressed to the Secretary-General No. 2015/543* [2015-07-15]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2015/543.

⁴³ Skratka pre Small Island Developing States.

⁴⁴ Bližšie pozri *Meeting No. 7499* [Maintenance of International Peace and Security] [2015-07-30]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV. 7499.

⁴⁵ V čase písania tejto štúdie (t.j. do 2. 8. 2016) na rokovaní Bezpečnostnej rady téma environmentálnych hrozieb nefigurovala.

Popri štátoch sa k možnosti riešenia environmentálnych hrozieb pred Bezpečnostnou radou skepticky stavajú aj niektorí predstavitelia vedy.⁴⁶ Pokiaľ by sme o tomto orgáne predpokladali, že rieši len otázky medzinárodných konfliktov, občianskych vojen a terorizmu (teda klasických *hard threats*), mohli by sme považovať takéto názory za správne. V konečnom dôsledku by to ale znamenalo popretie možnosti riešenia uvedených otázok pred orgánom „s autoritou“, ktorý si ju môže vynucovať prostriedkami sankčného riešenia. Zároveň by sa tak negovala i schopnosť Bezpečnostnej rady prispôsobiť sa zmeneným podmienkam v globálnom bezpečnostnom prostredí (čo sa rovná tvrdeniu, že nedokáže reagovať na nové bezpečnostné výzvy). Prax uvedeného orgánu však preukázala, že to tiež nie je pravda. A na záver zostáva ešte jedna provokatívna otázka – ak by štáty nedôverovali skutočnosti, že Bezpečnostná rada má schopnosť a možnosti riešiť dané otázky, prečo sa na ňu obrátili s takouto témou a prečo súvisiace debaty priťahovali takú veľkú pozornosť? Preto sa nazdávame, že Bezpečnostná rada je vhodným orgánom pre riešenie bezpečnostných následkov klimatických zmien.

Ako táto časť štúdie ukázala, Bezpečnostná rada je síce ochotná o otázkach environmentálnych hrozieb diskutovať, ale je príliš rozpoltená na to, aby mohla prijať razantnejšie opatrenia. Napriek tomu štáty naďalej prejavujú záujem a podnecujú vždy novú iniciatívu, aby sa uvedené otázky dostali na jej „stôl“. Preto je nepochybné, že táto tendencia bude pokračovať, a je pravdepodobné, že sa s odstupom času environmentálne hrozby dočkajú aj svojej vlastnej rezolúcie. Zároveň je však potrebné konštatovať, že špecifický problém si vyžaduje špecifické riešenie a pravdepodobne ani niektorí členovia Bezpečnostnej rady momentálne netušia, ako by mali pristupovať k uvedenej problematike. Možné nástroje na riešenie environmentálnych hrozieb sú témou nasledujúcej časti štúdie.

Prostriedky riešenia a možné scenáre bezpečnostných hrozieb

Pri úvahách spojených s bezpečnostnými následkami zmien životného prostredia je žiaduce vychádzať zo skutočnosti, že sa Bezpečnostná rada nemôže zaoberať úplne všetkými takýmito následkami. Mala by totiž pô-

⁴⁶ Ako sa v jednom príspevku písalo: „Boli vyslovené názory, že záležitosti týkajúce sa *human security*, ako napríklad HIV/AIDS či klimatické zmeny, nemôžu byť riešené alebo napravené na základe tradičnej úlohy Bezpečnostnej rady podľa čl. 39 Charty Organizácie Spojených národov.“ NASU, H. The Place of Human Security in Collective Security. *Journal of Conflict & Security Law*. 2013, vol. 18, no. 1, s. 127. ISSN 1467-7954.

sobiť ako orgán *ultima ratio*, a preto by sa mala venovať predovšetkým následkom klimatických zmien, ktoré zo všetkých foriem degradácie životného prostredia vyvolávajú najvážnejšie následky. Pozornosť je potrebné obrátiť smerom k prostriedkom riešenia uvedených otázok, ktoré by sme mohli, podobne ako v prípade klasických bezpečnostných hrozieb, rozdeliť do dvoch kategórií:

- a) *preventívne pôsobenie;*
- b) *sankčné pôsobenie.*

Preventívne pôsobenie Bezpečnostnej rady

Prevenca je vždy lepšia ako následné riešenie problému a odstraňovanie jeho následkov. To môže byť v prípade klimatických zmien dvojnásobná pravda, keďže ich následky sú nezvratné alebo si ich riešenia vyžadujú veľmi dlhý čas a obrovskú sumu finančných prostriedkov. Aké sú teda možnosti preventívneho pôsobenia, ktoré môže Bezpečnostná rada využiť?

Predovšetkým môže Bezpečnostná rada pôsobiť ako *fórum*, ktoré štáty upozorňuje (cestou predsedníckych vyhlásení alebo rezolúcií) na skutočnosť, že klimatické zmeny môžu mať vážne dôsledky pre medzinárodný mier a bezpečnosť, a vyzýva ich, aby pristúpili k relevantným medzinárodným dohovorom o ochrane životného prostredia alebo aby proti týmto hrozbám vystúpili iným adekvátnym spôsobom. Príkladmi takýchto výziev môžu byť rezolúcia a predsednícke vyhlásenie týkajúce sa Ebo-ly⁴⁷ alebo HIV/AIDS.⁴⁸ Okrem toho by mohla pozornosť štátov upriamiť napríklad aj na otázku tzv. hydro-diplomacie, ktorá pomáha predchádzať vzniku konfliktov o zdroje pitnej vody.⁴⁹

⁴⁷ Bližšie pozri *Resolution No. 2177 (2014)* [Peace and Security in Africa] [2014-09-18]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/2177 (2014); a *Statement by the President of the Security Council No. 2014/24* [Peace and Security in Africa] [2014-11-21]. Vyhlásenie predsedu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PRST/2014/24.

⁴⁸ Bližšie pozri *Resolution No. 1308 (2000)* [HIV/AIDS and International Peacekeeping Operations] [2000-07-17]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1308 (2000).

⁴⁹ Uvedený pojem použil napríklad zástupca Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov Jan Eliasson a je jedným z nástrojov preventívnej diplomacie, ktorej účelom je predchádzať vzniku konfliktov o zdroje pitnej vody, napríklad jej delením, spoločnou správou či efektívnym manažmentom vodných zdrojov. Jej filozofiou teda nie je boj o vodu, ale spoločné využívanie založené na kooperácii. Bližšie pozri napríklad Deputy UN Chief Calls for "Hydro-diplomacy" as World Faces Growing Water Shortages. In: *United*

Druhou možnosťou je, že v prípade vzniku medzištátneho sporu vyvolaného zmenami životného prostredia využije svoju právomoc danú Kapitoulou VI Charty a odkáže sporiace sa strany na konanie pred Medzinárodným súdnym dvorom. Príkladom takejto možnosti riešenia bola situácia v roku 1946, keď Veľkú Britániu a Albánsko odkázala Bezpečnostná rada na súdne konanie ohľadne ich sporu o zamínovaný Korfský kanál a následných škôd spôsobených na britských lodiach, ktoré sa tadiaľ plavili.⁵⁰ Uvedený príklad sa síce netýkal sporu vyvolaného klimatickými zmenami, ale vhodným spôsobom demonštruje jednu z možností mierového riešenia sporov.

Ďalšou alternatívou je prijatie tzv. *právotvornej rezolúcie*⁵¹ podľa vzoru rezolúcií S/RES/1373 (2001) a S/RES/1540 (2004). Bezpečnostná rada by v nej mohla jednostranne zakotviť povinnosť štátov pristúpiť k relevantným medzinárodným dohovorom o ochrane životného prostredia (napríklad v prípade klímy), zákaz porušovania ustanovení týchto dohovorov, a nakoniec i možnosť sankcie v prípade nerešpektovania predmetnej rezolúcie. S vytvorením takéhoto nového právneho režimu by vznikla aj potreba vytvoriť nový sankčný výbor, ktorý by daný režim spravoval a udeľoval by výnimky zo sankcií.

Nakoniec sa ponúka možnosť nasadenia *mierových misí (peacekeeping)*, ktoré sú prostriedkom medzinárodného krízového manažmentu. Tieto misie sa skladajú z vojenského, policajného a civilného personálu a ich úlohy sa rôznia – od jednoduchého dohľadu nad prímerím, cez organizáciu volieb a prestavbu vojnou zničenej spoločnosti, až po dočasnú administráciu určitého územia. Nevykonávajú donucovacie operácie (s výnimkou *peaceenforcement*), a preto nemajú sankčnú povahu. Ich

Nations [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=50458#.V_wBFPmLTIV.

⁵⁰ Blížšie pozri *Resolution No. 22 (1947)* [The Corfu Channel Incidents] [1947-04-09]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/22 (1947).

⁵¹ Právotvorná rezolúcia je výsledkom kvázi-legislatívnej funkcie Bezpečnostnej rady. Je to rezolúcia, ktorá musí spĺňať nasledujúce podmienky: 1. vo svojom znení sa odvoláva na Kapitulu VII Charty (a teda je pre všetky štáty právne záväzná), 2. ustanovuje pre všetky štáty sveta určitú povinnosť (najčastejšie zdržať sa určitého konania), ktorá obvykle býva spojená s potrebou prijatia potrebných vnútroštátnych právnych predpisov, 3. nesmeruje proti konkrétnemu štátu, ale proti určitému konaniu alebo javu, ktoré je ohrozením medzinárodného mieru a bezpečnosti, 4. obsahuje (výslovnú alebo implicitnú) možnosť sankčného postihu v prípade nerešpektovania jej ustanovení. Ako právotvorná je označená preto, lebo nastoľuje nový právny režim alebo právny stav, a to jednostranne (teda bez konsenzu štátov, ako sme na to zvyknutí v prípade medzinárodných zmlúv). *Charta Organizácie Spojených národov*.

charakter najlepšie vystihuje už samotný názov – udržanie mieru. Mierové misie pôsobia na týchto základoch:⁵²

- ✚ súhlas strán;
- ✚ neustrannosť;
- ✚ použitie sily výlučne iba v prípade sebaobrany alebo obrany mandátu.

Linda A. Malone vo svojom príspevku navrhla rozmiestniť tzv. zelené prilby, teda jednotky rýchleho nasadenia skladajúce sa z environmentálnych expertov, ktorí by na výzvu Bezpečnostnej rady dočasne pomáhali štátom po prírodných katastrofách s odstraňovaním ich následkov dovtedy, kým by sa zorganizovala širšia medzinárodná pomoc.⁵³ Samotná myšlienka takýchto modifikovaných misií je veľmi zaujímavá, len je škoda, že ju autorka ďalej nerozvinula, a tak ich charakter zostáva zahmlený. S ohľadom na štátnu suverenitu je totiž pravdepodobné, že by aj takéto misie pôsobili podľa zásady súhlasu štátu, kde by mali byť rozmiestnené. Limity uvedenej zásady však jasne odhalili dopady cyklónu Nargis z roku 2008, keď Mjanmarsko odmietlo do krajiny vpustiť humanitárnu pomoc. Generálny tajomník Organizácie Spojených národov Pan Ki Mun prišiel v roku 2011 so „životaschopnejšou“ myšlienkou nasadiť do mierových misií aj expertov na manažment prírodných zdrojov.⁵⁴ Účelom takéhoto riešenia je redukovat' záťaž, ktoré mierové misie a ich príslušníci vytvárajú pre životné prostredie v mieste ich rozmiestnenia (zvýšená spotreba vody, emisie, odpady). Každá mierová misia by mala mať svoju vlastnú environmentálnu politiku, ciele a mechanizmy kontroly jej plnenia počas celého trvania misie. Zároveň by misie mali mať i dôstojníka zodpovedného len za environmentálne otázky. Napríklad v roku 2009 bolo 13 mierových misií zapojených do projektu výsadby stromov v krajinách ich rozmiestnenia.⁵⁵

⁵² Bližšie pozri Principles of UN Peacekeeping. In: *United Nations* [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/principles.shtml>.

⁵³ Bližšie pozri MALONE, L. A. "Green Helmets": A Conceptual Framework for Security Council Authority in Environmental Emergencies. *Michigan Journal of International Law*. 1996, vol. 17, no. 2, s. 534. ISSN 1052-2867.

⁵⁴ Bližšie pozri para. 86. *Report on Implementation of the Recommendations Contained in the Report of the Secretary-General on the Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa No. 66/214 – 2011/476* [2011-08-01]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/66/214 – S/2011/476.

⁵⁵ Bližšie pozri *United Nations Peace Operations: Year in Review 2009* [online]. 1st ed. New York: United Nations, Peace and Security Section, 2009, s. 20-22 [cit. 2016-08-18]. ISBN

Sankčné pôsobenie Bezpečnostnej rady – ideálny model

Sankčné pôsobenie Bezpečnostnej rady v oblasti environmentálnych hrozieb je pomerne problematická záležitosť; vo väčšine prípadov totiž nie je možné jednoznačne určiť, kto má byť sankcionovaným subjektom, a to osobitne v situáciách, keď takmer všetky štáty sveta znečisťujú životné prostredie. Uvedená alternatíva však nie je nepredstaviteľná (hoci je pomerne často odmietaná a spochybňovaná), pričom ponúka možnosť efektívnej ochrany životného prostredia, keďže hrozí sankciou. Preto sa aj napriek zjavnej absurdite danej možnosti oplatí nad ňou pouvažovať.

Pri rozvíjaní tejto myšlienky je potrebné nadviazať na predchádzajúcu časť, kde boli spomenuté právotvorné rezolúcie. Uvedená možnosť sa javí ako najvhodnejšia, keďže najprv počíta s preventívnym pôsobením, a až následne so sankciou, čím je splnená podmienka, aby Bezpečnostná rada konala *ultima ratio* a v súlade so zásadou nevyhnutnosti. Modelová situácia je veľmi jednoduchá a ráta s *priamym prístupom k environmentálnym hrozbám* (tzv. *ideálny model*): Bezpečnostná rada by prijala právotvornú rezolúciu, v ktorej ustanoví, že následky napríklad klimatických zmien sú situáciou ohrozujúcou medzinárodný mier a bezpečnosť, a preto majú všetky štáty sveta povinnosť pristúpiť k relevantným medzinárodným dohovorom (v súčasnosti napríklad k Parížskemu dohovoru) a dodržiavať ich ustanovenia. Pokiaľ niektoré signatárske štáty dané ustanovenia nedodržia, porušia rezolúciu. Možnosti ďalšieho postupu sú nasledovné:

1. Bezpečnostná rada konštatuje, že konkrétne štáty porušujú medzinárodné právo, čo môže klasifikovať ako ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti na základe čl. 39 Charty. Následne na základe čl. 40 Charty zavedie voči týmto štátom *predbežné opatrenia*. Ich prvotné ustanovenie je dôležité v tom smere (ale nie nevyhnutné, je to výlučne na posúdení Bezpečnostnej rady), aby bola naplnená podmienka proporcionality (ešte pred prijatím určitej formy sankcie). V tejto situácii by opatrenie podľa čl. 40 Charty mohlo mať formu výzvy dotknutým štátom, aby s porušovaním medzinárodného práva skončili a odstránili jeho následky (pokiaľ je to možné). Na splnenie uvedenej povinnosti by bola daná primeraná lehota, keďže nie všetky štáty sveta (osobitne rozvojové) majú dostatočné finančné, a z toho vyplývajúce technické možnosti napríklad na okamžité zavedenie technológií šetriacich životné prostredie alebo na

okamžité odstránenie následkov znečistenia. Ponechanie dostatočného časového rámca je veľmi dôležité, v opačnom prípade by totiž došlo zo strany Bezpečnostnej rady k porušeniu zásady *spoločnej, ale rozdielnej zodpovednosti* za ochranu životného prostredia.⁵⁶ Rozvojové krajiny totiž nemajú také možnosti zavedenia šetrných technológií ako rozvinuté, a preto im musí byť poskytnutý dlhší (ale primeraný) čas na zabránenie ďalšiemu poškodzovaniu, ako aj na odstránenie jeho následkov. Veľkú výhodu v tomto prípade môže znamenať zahraničná finančná pomoc určená na zavedenie takýchto technológií (napríklad na inštalovanie solárnych zdrojov energie namiesto fosílnych).

2. V prípade nerešpektovania predbežného opatrenia v primeranej lehote by prichádzala do úvahy možnosť *sankčného postihu podľa čl. 41 Charty*, čiže sankcií *bez použitia ozbrojenej sily*. Použitie takéhoto typu sankcií je pomerne chýlostivou záležitosťou, nakoľko je pri ich aplikovaní potrebné zvažovať potenciálne dopady, a to predovšetkým na civilné obyvateľstvo. Ak sa totiž v určitej rozvojovej krajine používajú na výrobu elektrickej energie fosílna palivá, je neprijateľné zaviesť embargo na ich vývoz do tejto krajiny, keďže školy, úrady a nemocnice by sa ocitli bez elektrickej energie. Na druhej strane by však bolo možné zaviesť embargo na dovoz vzácneho dreva z danej krajiny, pokiaľ sa ťaží formou masívneho odlesňovania, bez vysádzania ďalších stromov. Sankcia na takéto suroviny nie je v praxi Bezpečnostnej rady neobvyklá,⁵⁷ doteraz však bola aplikovaná skôr v záujme toho, aby ozbrojený konflikt ďalej neeskaloval, osobitne v situáciách, keď nelegálne obchodovanie s takýmito komoditami bolo súčasťou tzv. vojrovej ekonomiky a slúžilo len na financovanie niektorej z bojujúcich strán. Sankcia v takejto forme a v záujme ochrany životného prostredia by bola v praxi Bezpečnostnej rady novinkou, pričom je žiaduce vyjadriť i určitý rezervovaný postoj k takejto možnosti – ochrana biodiverzity a ochrana lesov nie je záležitosťou, ktorá by ohrozovala medzinárodný mier a bezpečnosť, a preto sa ňou Bezpečnostná rada pravdepodobne nebude zaoberať.

⁵⁶ Jednoducho povedané, podľa uvedenej zásady majú všetky štáty sveta zodpovednosť za ochranu životného prostredia, keďže takmer všetky štáty ho tiež znečisťovali/znečisťujú, ale v rozdielnej miere. Práve táto rozdielna miera je príčinou diferencovania – rozvinuté krajiny znečisťujú viac ako rozvojové, a preto by mali aj viacej prispievať na odstraňovanie následkov a zavádzanie technológií, ktoré sú k životnému prostrediu šetrné.

⁵⁷ Bezpečnostná rada zaviedla napríklad zákaz dovozu stavebného dreva z Libérie. Bližšie pozri *Resolution No. 1521 (2003)* [Liberia] [2003-12-22]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1521 (2003).

V každom prípade sa ako najvhodnejšie riešenie ukazuje zotrvanie pri terajšom trende aplikovania tzv. *smart sanctions*, ktoré nemajú plošný dopad, ale pôsobia na vybrané osoby (najčastejšie na politických reprezentantov alebo predstaviteľov nadnárodných spoločností), ktoré sú zodpovedné za poškodzovanie životného prostredia. V praxi Bezpečnostnej rady nie je neobvyklé, ak sa sankcie zavádzajú nielen proti štátom alebo ich predstaviteľom, ale aj proti neštátnym aktérom. Analogicky by sa takéto sankcie mohli zaviesť napríklad proti rôznym ťažobným, výrobným a priemyselným spoločnostiam, ktoré používajú mimoriadne znečisťujúce technológie a prispievajú tak ku klimatickým zmenám. Pri aplikovaní zmrazenia zahraničných účtov či zákazu vycestovania je však potrebné mať na pamäti, že uvedené sankcie väčšinou nemajú okamžitý účinok, ale účinky vyvolávajú až po dlhšej dobe. Za zamyslenie stojí aj „vyjednávací efekt“ uvedených sankcií, pokiaľ sú používané ako nástroj politiky „cukru a biča“. Odstránenie škôd na životnom prostredí a záväzok zaviesť šetrné technológie môžu byť vyvážené prísl'ubom zmiernenia či úplného zrušenia sankcií.

3. Pri základnom výklade o sankciách Bezpečnostnej rady nie je možné opomenúť aplikovanie čl. 42 Charty, teda *sankcií s použitím ozbrojenej sily*, ktoré však majú ešte chúlостivejšiu povahu, ako sankcie podľa čl. 41 Charty. Z uvedeného dôvodu je postoj vedy k otázke tzv. *environmentálnej intervencie* nejednoznačný,⁵⁸ a na tomto mieste je preto potrebné ju analyzovať. Keď Bezpečnostná rada zvažuje možnosť vykonania ozbrojenej intervencie, mala by z právneho uhla pohľadu brať do úvahy zásady nevyhnutnosti a primeranosti, ktoré sa aj pre účely našej štúdie stanú právnym rámcom pre zhodnotenie legality takéhoto opatrenia.

Nevyhnutnosť predovšetkým znamená, že všetky menej závažné prostriedky nápravy boli neúspešné alebo je hrozba natoľko bezprostredná, že neexistuje možnosť na zváženie iných prostriedkov. Pokiaľ by medzinárodné spoločenstvo odpovedalo použitím ozbrojenej sily na predchádzajúce poškodenie životného prostredia, jeho stav pred znečistením už aj tak nie je možné obnoviť alebo ak áno, tak len s vynaložením väčších nákladov a v dlhšom časovom horizonte. Zvažovanie takejto možnosti sa preto podľa nášho názoru javí ako zbytočné. Navyše tu vyvstáva prob-

⁵⁸ Možnosť použitia ozbrojenej sily v takýchto prípadoch pripustila napríklad Linda A. Malone. Bližšie pozri MALONE, L. A. "Green Helmets": A Conceptual Framework for Security Council Authority in Environmental Emergencies. *Michigan Journal of International Law*. 1996, vol. 17, no. 2, s. 532-533. ISSN 1052-2867.

lém, proti komu by mala byť ozbrojená sila nasadená. Jeden štát iba ťažko dokáže natoľko poškodiť životné prostredie, aby to vyvolalo hrozbu globálnych rozmerov, a teda takáto forma reakcie nevykazuje znaky nevyhnutnosti, ba práve naopak – je extrémne prehnaná. To isté platí tiež o klimatických zmenách – nemá ich na svedomí len jediný štát, a navyše sa ich efekty nedostavia okamžite, preto je prisúdenie konkrétnej zodpovednosti veľmi zložitá – môžeme dokonca konštatovať, že nemožné.

Pozornosť je potrebné venovať aj zásade *proporcionality*, na základe ktorej odpoveď vo forme nasadenia ozbrojenej sily musí byť primeraná hrozbe a nesmie spôsobiť viacej škody, než ak by k zásahu neprišlo. Z tohto uhla pohľadu sa nasadenie ozbrojenej sily javí ako disproportóne – škody spôsobené *in situ* môžu mať ešte väčšie dopady na miestne životné prostredie, pričom je nutné brať ohľad nielen na mieru okamžitého vojenského ničenia, ale aj na možnosť uvoľnenia škodlivín kontaminujúcich okolie. Okrem toho, nie je možné podceňovať ani riziko náhodných strát na civilnom obyvateľstve, tzv. *collateral damage*, čo by v konečnom dôsledku viedlo k paradoxnej situácii – ochrana životného prostredia by mala väčšiu hodnotu ako ľudský život.

Keďže tzv. environmentálna intervencia nespĺňa podmienky nevyhnutnosti ani primeranosti, je potrebné uvedenú možnosť odmietnuť, a rovnako tak i paralely s humanitárnymi intervenciami. Účelom humanitárnej intervencie je totiž (v ideálnom prípade) zabrániť bezprostrednej a okamžitej hrozbe vo forme genocídy, zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov a etnických čistiek. V prípade environmentálnych intervencií je táto bezprostrednosť hrozby iba ťažko predstaviteľná.

Odmietnutie chimérickej predstavy environmentálnych intervencií ešte neznamená, že musíme zavrhnúť úplne všetky možnosti nasadenia ozbrojenej sily, ktoré môžu súvisieť so zmenami životného prostredia. Musíme však stále mať na pamäti, že sú to len možnosti, ktoré sa nemusia uskutočniť. Do úvahy prichádza možnosť nasadenia ozbrojenej sily v prípadoch, ak určitý štát vyvíja bojové prostriedky meniace životné prostredie. V takomto prípade by vojenský zásah so schválením Bezpečnostnej rady mal preventívny účinok; aj toto má však svoje reálne úskalia. Problematickosť vojenského riešenia v prípade takéhoto druhu hrozby pre životné prostredie sa totiž prejavuje v tom, že je iba ťažko dokázateľné, že určitý štát takéto technológie skutočne vyvíja. Vyžaduje sa teda mimoriadna kvalita a dôveryhodnosť informácií získaných tajnými službami. Na druhej strane je žiaduce zamyslieť sa nad tým, či takáto forma

zamedzenia cesty ku „svetovláde“ je tou najvhodnejšou. Ako príklad sa nám analogicky ponúka iránsky jadrový program, ktorý, ako sa zdá, sa nakoniec podarilo vyriešiť aj bez potreby vojenského zásahu. V zásade je teda potrebné vyvarovať sa dvoch extrémov – unáhleného riešenia, ktoré by nebolo proporčné, a zbytočnej pasivity, ktorá môže mať d’alekosiahle následky.

Sankčné pôsobenie Bezpečnostnej rady – reálny model

Je nepochybné, že vyššie opísanému, tzv. ideálnemu modelu, ktorý počíta s priamou reakciou na hrozby pre životné prostredie, by ochrancovia životného prostredia zatlieskali. Relevancia takéhoto prístupu je ale diskutabilná, a preto je potrebné brať do úvahy aj druhý, tzv. *reálny model*, pomocou ktorého Bezpečnostná rada reaguje na environmentálne hrozby iba *sprostredkované*, t.j. vo vzťahu s inou hrozbou. Pomenovanie tohto sprostredkovaného riešenia ako reálneho modelu nie je náhodné – v praxi Bezpečnostnej rady je jeho uplatnenie výrazne pravdepodobnejšie, ako v prípade ideálneho modelu, ktorý je len potenciálny. V nasledujúcej časti bližšie opíšeme práve tento reálny model, aj s najpravdepodobnejšími situáciami kríz vyvolaných klimatickými zmenami, na ktoré by Bezpečnostná rada mohla reagovať.

Ešte predtým je však potrebné bližšie vysvetliť, čo vlastne uvedený reálny model a sprostredkovaný prístup znamenajú. Kľúčovým sa v tomto smere stáva vzťah s inou hrozbou, čo vlastne znamená previazanosť environmentálnej hrozby (najčastejšie klimatickej zmeny a jej následkov) s inou hrozbou pre politickú, vojenskú alebo societálnu bezpečnosť. Inak povedané, reálny model počíta s určitou „konfliktnou množinou“, ktorá sa skladá z dvoch prvkov a kde jeden prvok podmieňuje druhý. Môže to byť napríklad ozbrojený konflikt vyvolaný nejakým následkom klimatických zmien (napríklad vojna o zdroje pitnej vody) alebo poškodenie životného prostredia, ktoré je dôsledkom ozbrojeného konfliktu (ten už ale nemusel byť zapríčinený zmenami životného prostredia; vhodným príkladom je vyššie spomenuté zapálenie kuvajtských ropných polí). Je závažajúce, že tento tzv. reálny model vypadol zo „zorného uhla“ autorov písucich o zmenách životného prostredia a postojoch Bezpečnostnej rady k nim, a namiesto toho píšu o vlastných predstavách, ako by tento orgán mal reagovať – predkladajú teda obrazy ideálneho modelu. V skutočnosti je pravdepodobnosť reálneho modelu a sprostredkovaného prístupu výrazne vyššia, ba čo viac, Bezpečnostná rada už takúto prax aplikovala v roku 1991.

Po vysvetlení, čo znamená reálny model, je potrebné pristúpiť k načrtnutiu možných scenárov hrozieb pre bezpečnosť. Tie sú vytvorené na základe vzťahu, kde nezávislú premennú predstavuje zmena životného prostredia a závislú premennú jej následok v podobe bezpečnostnej hrozby.⁵⁹ Zároveň je nutné poznamenať, že uvedené scenáre sa môžu podmieňovať a vzájomne súvisieť.

a) Ozbrojené konflikty

Ozbrojené konflikty predstavujú najextrémnejší scenár, k akému môžu klimatické zmeny viesť. Sú príkladom toho, ako sa degradácia životného prostredia môže transformovať na klasickú *hard threat* pre medzinárodnú bezpečnosť, ktorou sa Bezpečnostná rada obvykle zaoberá. Možnosť vypuknutia ozbrojených konfliktov motivovaných prístupom k nedostatkovým zdrojom alebo surovinám nie je nepredstaviteľná,⁶⁰ i keď sa možno stretnúť aj s názorom, že nie je veľmi pravdepodobná. Simon Dalby sa odvoláva na výskum z 90. rokov minulého storočia, ktorý nepotvrdil tézu, že existuje príčinná súvislosť medzi nedostatkom zdrojov a ozbrojenými konfliktami.⁶¹ Odvolávať sa na výsledky tohto výskumu je ale problematické, nakoľko sú staré približne štvrtstoročie a stav životného prostredia sa medzičasom výrazne zmenil. Z uvedeného dôvodu extrapolácia nie je možná; výsledky zistení z daného obdobia nie sú konštantné – reflektujú vtedajší aktuálny stav, a nie budúcnosť.⁶² Na druhej strane však

⁵⁹ Opačný vzťah, kde nezávislú premennú predstavuje bezpečnostná hrozba (napríklad prebiehajúci ozbrojený konflikt) a závislú premennú poškodenie životného prostredia (ako následok takéhoto konfliktu), nebudeme ďalej opisovať, nakoľko situáciu horiacich kuvajtských ropných polí považujeme za dostačujúci príklad.

⁶⁰ Ozbrojeným konfliktom o suroviny a nerastné bohatstvo, ktorých je dostatok a sú motivované chamtivosťou (nie klimatickými zmenami, ktoré by spôsobili ich úbytok), sa predložená štúdia nebude zaoberať. Na druhej strane by ale bolo chybou ignorovať možnosť vypuknutia konfliktov o zdroje a nerastné bohatstvo, ktoré sú motivované chamtivosťou a spúšťačom sú klimatické zmeny, vďaka ktorým sa stanú ľahšie prístupnými. Môže to byť spôsobené napríklad roztápaním zamrznutej pôdy. Na druhej strane však nie je vhodné zabúdať na možnosť konfliktov, ktoré vzniknú o suroviny.

⁶¹ Bližšie pozri DALBY, S. *Climate Change and Environmental Security*. In: P. D. WILLIAMS, ed. *Security Studies: An Introduction*. 2nd ed. Abingdon; New York: Routledge, 2013, s. 313. ISBN 978-0-415-78281-4.

⁶² Rovnako kriticky sa k uvedenému tvrdeniu stavia aj Organizácia Spojených národov: „... samotný fakt, že kvantitatívne štúdie štatisticky dostatočne nepodporujú vzťah medzi environmentálnymi faktormi a konfliktom neznamená, že tento vzťah neexistuje. Práve naopak, environmentálne faktory môžu urýchliť dynamiku konfliktov a riziká mnohopočetnými a nepriamymi cestami, komplexným spolupôsobením so spoločenskými, politickými a ekonomickými faktormi, ktoré sú priamymi a bezprostrednými príčinami konfliktov.“ Para. 67. *Report on Climate Change and Its Possible Security Implications No. 64/350*

možno súhlasiť s tvrdením, že k takýmto konfliktom nemusí dôjsť, pokiaľ sa na základe dôkladného plánovania a spolupráce medzi politickými elitami spoločnosti pripravujú a adaptujú na prichádzajúce zmeny.⁶³ V Organizácii Spojených národov sa pravidelne pertraktuje takáto hrozba, či už zo strany štátov alebo Generálneho tajomníka, a preto by nebolo vhodné ignorovať ju s poukázaním na skutočnosť, že v minulosti sa nič také nestalo.

Ozbrojené konflikty vyvolané degradáciou životného prostredia, respektíve jeho následkami, je z pohľadu ďalšej analýzy vhodné rozdeliť na základe dvoch kritérií:

- a) formy;
- b) príčiny.

Ad a) Pokiaľ ide o formy ozbrojených konfliktov, môžu byť dve: medzinárodné a vnútroštátne. V prípade *medzinárodných ozbrojených konfliktov* bojujú o zdroje alebo suroviny dva a viac štátov. Uvedený scenár si možno predstaviť v prípade eskalácie sporov o pohraničné rieky alebo veľké vodné toky (ktoré sú zdrojom pitnej vody alebo slúžia na zavlažovanie vo viacerých krajinách), ak štát nachádzajúci sa na hornom toku začne odčerpávať viac vody, v dôsledku čoho klesne hladina pre štáty na dolnom toku.⁶⁴ Ďalším scenárom je vojna o nerastné suroviny, čo súvisí s energetickou bezpečnosťou. Posledným scenárom je boj o pevninskú plytčinu alebo delimitáciu výlučných ekonomických zón po roztopení arktických ľadovcov. V súvislosti s uvedenými scenármi je však potrebné poznamenať, že pravdepodobnosť takejto formy konfliktu je relatívne

[2009-09-11] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2009, UN Doc. A/64/350, s. 18 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/509/46/PDF/N0950946.pdf?OpenElement>.

⁶³ Bližšie pozri DALBY, S. Climate Change and Environmental Security. In: P. D. WILLIAMS, ed. *Security Studies: An Introduction*. 2nd ed. Abingdon; New York: Routledge, 2013, s. 317. ISBN 978-0-415-78281-4.

⁶⁴ Určitý konfliktný potenciál majú spory o vodné zdroje Eufratu (Irak a Sýria v 70. rokoch, Turecko a Sýria v 90. rokoch) a Tigrisu. Bližšie pozri WINTEROVÁ, B. Konflikt o vodní zdroje Eufratu a Tigrisu. In: T. ŠMÍD, et al. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010, s. 184-188. ISBN 978-80-210-5351-9. To isté sa dá uviesť aj o vodách Nílu a to konkrétne medzi Egyptom a jeho susedmi. Bližšie pozri KAMERI-MBOTE, P. Water, Conflict, and Cooperation: Lessons from the Nile River Basin. In: *Navigating Peace* [online]. 2007, no. 4, s. 1-5 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/NavigatingPeaceIssuePKM.pdf>.

malá.⁶⁵ Pre štáty je výhodnejšie a lacnejšie dohodnúť sa na spoločnom využívaní zdrojov, ako o ne bojovať. Pokiaľ však medzi štátmi sporiacimi sa o časť územia s nerastným bohatstvom existuje mocenský nepomer, a navyše nie vo všetkých z nich sú demokratické režimy, pravdepodobnosť konfliktu o zdroje rastie.

Výrazne pravdepodobnejší je *vnútroštátny ozbrojený konflikt*, v rámci ktorého bojujú neštátni aktéri o nedostatkové zdroje alebo suroviny a, samozrejme, o moc, na základe ktorej sa predmetné statky prerozdeľujú. Faktor nedostatkových zdrojov môže prispieť k zostreniu etnických alebo náboženských či iných rozdielov medzi skupinami v rámci štátu, čo je osobitne veľký problém multietnických krajín Afriky. Následky klimatických zmien preto za určitých okolností môžu prispieť k destabilizácii, a dokonca až k rozpadu štátov.⁶⁶ Pre ilustráciu postupnej eskalácie konfliktu od spoločenského napätia po otvorený ozbrojený konflikt môžeme uviesť dva príklady. Veľvyslanec Ghany pri Organizácii Spojených národov upozornil na situáciu vo svojej krajine, kde sa pastieri z kmeňa Fulani ozbrojili, aby mohli čeliť miestnym farmárskym komunitám, ktoré sa bránia spásaniu svojej úrody. V dôsledku dezertifikácie sa totiž znižuje rozloha úrodnej pôdy vhodnej pre pestovanie i pre pastierstvo.⁶⁷ Tragickejším príkladom je občianska vojna v sudánskom Darfúre, ktorá bola zo strany Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov Pan Ki Muna označená za prvý ozbrojený konflikt vyvolaný klimatickými zmenami.⁶⁸

Ad b) Z pohľadu príčin môžu byť ozbrojené konflikty vedené napríklad o zdroje pitnej vody, úrodnú pôdu a nedostatkové suroviny. Ozbro-

⁶⁵ Potvrzuje to aj spomenutá správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, v ktorej sa explicitne spomína len hrozba vnútroštátnych konfliktov. Pozri para. 64 – 70. *Report on Climate Change and Its Possible Security Implications No. 64/350* [2009-09-11] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2009, UN Doc. A/64/350, s. 17-20 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/509/46/PDF/N0950946.pdf?OpenElement>.

⁶⁶ Bližšie pozri para. 51. *Report on Climate Change and Its Possible Security Implications No. 64/350* [2009-09-11] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2009, UN Doc. A/64/350, s. 14-15 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/509/46/PDF/N0950946.pdf?OpenElement>.

⁶⁷ Bližšie pozri *Meeting No. 5663* [Climate Change] [2007-04-17]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5663.

⁶⁸ Bližšie pozri NOTARAS, M. Does Climate Change Cause Conflict?. In: *Our World* [online]. 2009-11-27 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://ourworld.unu.edu/en/does-climate-change-cause-conflict>.

jené konflikty o pitnú vodu a úrodnú pôdu sú veľmi úzko previazané. Pitná voda je dôležitá pre civilné obyvateľstvo nielen z pohľadu prežitia a hygieny, ale aj pre produkciu potravín, či už ohľadom chovu domácich zvierat alebo pestovania rôznych plodín. Dôležitú úlohu zohráva aj v procese zavlažovania a zúrodňovania pôdy. Samotné vlastníctvo či držba pôdy alebo pasienkov preto nemá žiadny význam bez prístupu k zdrojom vody. A pokiaľ napríklad dezertifikácia spôsobuje ubúdanie pasienkov a obrábateľnej pôdy, konflikty môžu vznikáť práve o kontrolu zostávajúcich úrodných plôch, ako v prípade Ghany. Práve na uvedenom príklade možno jasne vidieť, ako klimatické zmeny (v podobe sucha) vplývajú na dostupnosť zdrojov pitnej vody či úrodnej pôdy, ktorých nedostatok má potenciál vyvolať spoločenské konflikty.

Čo sa týka konfliktov o suroviny, nemusia vznikáť len v dôsledku ich slabej dostupnosti, ale aj v dôsledku nových nálezísk, ktoré sa môžu stať prístupné vďaka globálnemu otepľovaniu. Dobrým príkladom je rozšírenie arktických ľadovcov, ktoré viedlo nielen k otvoreniu nových obchodných ciest, ale i k zvyšujúcej sa dostupnosti nerastných surovín. To môže vyvolať spory medzi susednými štátmi o novú delimitáciu pevninskej plytčiny a výlučnej ekonomickej zóny. Ich eskalácia do ozbrojenej formy je však vysoko nepravdepodobná.

b) Migračné vlny

Objavenie sa migračných vln smerujúcich z postihnutých rozvojových krajín do iných častí sveta môže byť spôsobené nielen vojnami, ale aj inými nepriaznivými životnými podmienkami. Najviac postihnuté je obyvateľstvo chudobných rozvojových krajín, ktoré trpí niekoľkonásobne – nielen v dôsledku sucha (kvôli ktorému si nevedia dopestovať potraviny), ale aj chudoby (pre ktorú si potraviny nemôžu kúpiť).⁶⁹ Destabilizačný potenciál migračných vln je známy: obrovské množstvo utečencov predstavuje enormnú záťaž pre hospodárstvo prijímajúcej krajiny, ktorá, pokiaľ nemá dostatočné zdroje a možnosti, sama sa môže ocitnúť na pokraji zrútenia. Potreba delenia limitovaných zdrojov medzi domáce obyvateľstvo a utečencov môže viesť k napätiu v spoločnosti a sociálnym konfliktom a z dlhodobého hľadiska dokonca až k zmene etnickej štruk-

⁶⁹ Bližšie pozri para. 31 a 32. *Report on Climate Change and Its Possible Security Implications No. 64/350* [2009-09-11] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2009, UN Doc. A/64/350, s. 11 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/509/46/PDF/N0950946.pdf?OpenElement>.

túry prijímajúcej krajiny. Na uvedenú hrozbu upozornil Bezpečnostnú radu aj António Guterres, keď povedal: „Pokiaľ klimatické zmeny budú nekontrolovateľne pokračovať ďalej, a ak zlyháme pri nachádzaní udržateľného riešenia pre vystávané obyvateľstvo, vytvoríme podmienky, pod ktorými sa udejú ďalšie porušenia medzinárodného mieru a bezpečnosti.“⁷⁰

Spolu s tým je nutné poukázať tiež na skutočnosť, že presuny migračných vln napomáhajú nielen obohacovaniu prevádzáčov, ale i obchodovaniu s ľuďmi, pričom páchatelia môžu konať v nadnárodných organizovaných skupinách. Na uvedenom príklade tak môžeme vidieť aj nepriamy vplyv klimatických zmien na medzinárodný organizovaný zločin. Zároveň, ako ukázali najnovšie udalosti v Európe, masové pohyby migrantov sú lákadlom pre teroristov, ktorí sa tak môžu nepozorovane dostať k cieľom svojich útokov.

c) Šírenie infekčných chorôb

V prípade šírenia infekčných chorôb sa najčastejšie spomínajú tropické choroby prenášané hmyzom, ktoré sa môžu vyskytnúť tiež vo vyšších klimatických pásmach. Samozrejme, aj takáto situácia má svoje dôsledky pre *human security*, ale hovoriť len o tomto jedinom scenári je znakom nepochopenia problematiky v celej jej komplexnosti. K takejto situácii by sa síce mohla vyjadrovať i Bezpečnostná rada, ale primárne by sa jej venovala Svetová zdravotnícka organizácia (WHO). Preto je žiaduce predmetnú problematiku bližšie ozrejmiť – vzniká totiž niekoľko možných scenárov.

Prvý scenár počíta s možnosťou, že v dôsledku obmedzeného prístupu k zdrojom pitnej vody dôjde k zvýšeniu mortality a šíreniu infekčných chorôb. Tie sa ľahko šíria medzi hladom zoslabnutým obyvateľstvom alebo v preplnených utečeneckých táboroch, čo otvára cestu k vzniku epidémií. V prípade uvedeného scenára je však nepravdepodobné, že by ho musela riešiť až Bezpečnostná rada, no i napriek tomu je vhodným príkladom, ako klimatické zmeny môžu spustiť reťazec udalostí s bezpečnostnými následkami.

Z pozície Bezpečnostnej rady sú omnoho dôležitejšie choroby šíriace sa v dôsledku vojen. Na tomto mieste je veľmi dôležité uvedomiť si prí-

⁷⁰ Bližšie pozri *Meeting No. 6668* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-11-23]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV. 6668.

činnú súvislosť medzi vznikom ozbrojeného konfliktu ako príčinou a šírením infekčných chorôb ako následkom. Tento vzťah ale nefunguje naopak,⁷¹ a pravdepodobne ani nevznikol konflikt, ktorý bol vyvolaný nejakou epidémiou. Uvedomenie si daného vzťahu je kľúčové a túto myšlienku je potrebné ďalej rozvíjať: konflikt ako príčina šírenia chorôb vznikol v dôsledku klimatických zmien (napríklad boj o vodné zdroje a úrodnú pôdu). Ak je v priebehu takéhoto konfliktu sexuálne násilie použité ako zbraň, môže to viesť k nekontrolovateľnému šíreniu vírusu HIV. K nakaženiu ďalších môže dôjsť pri pokuse o riešenie konfliktu, ak je do oblasti vyslaná mierová misia Organizácie Spojených národov, ktorej príslušníci udržiavajú s miestnym obyvateľstvom (ktoré o svojej nákaze ani nemusí vedieť) sexuálne styky, či už dobrovoľné alebo využívajú ich núdzu. S uvedenou situáciou sa mierové misie stretávajú aj dnes v rôznych častiach Afriky, pričom šírenie choroby AIDS je významnou prekážkou v procese povojnovej obnovy. Samozrejme, namiesto AIDS je možné do rovnice dosadiť aj niekoľko iných chorôb s rovnakým dopadom. Na vyššie opísaný príčinný vzťah konflikty – infekčné choroby upozornila Bezpečnostnú radu Margaret Chan,⁷² pričom úplne spochybnila a zvrátila predpoklad, že klimatické zmeny vyvolávajú infekčné choroby a tie zase vojny.

Práve opísanej situácii sa Bezpečnostná rada už venovala vo svojich rezolúciách týkajúcich sa AIDS, ktoré už boli citované na inom mieste. Z jej praxe možno vyabstrahovať určité podmienky, ktoré musia choroby spĺňať na to, aby sa dostali na jej agendu (aby sa týkali jej právomoci zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť):

- a) ich rozšírenie musí mať veľký geografický rozsah (zahŕňajúce napríklad región alebo kontinent);

⁷¹ Slovanmi Margaret Chan, generálnej riaditeľky Svetovej zdravotníckej organizácie WHO: „Mnohé zdravotné problémy, ktorým sa WHO venuje, spôsobujú hlboké ľudské utrpenie, podaktoré jasne prehlbujú chudobu. Ale väčšina z nich priamo neohrozuje medzinárodný mier a bezpečnosť a zriedkakedy prispieva k vzniku konfliktov.“ Bližšie pozri *Meeting No. 6668* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-11-23]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6668.

⁷² Na zasadnutí Bezpečnostnej rady povedala: „Znepokojujú ma konflikty, ktoré vytvárajú ideálne podmienky pre prepuknutie chorôb a podvýživu a dokonalý priestor pre porušovanie ľudských práv, predovšetkým v prípadoch, ak je sexuálne násilie použité ako zbraň.“ Bližšie pozri *Meeting No. 6668* [Maintenance of International Peace and Security] [2011-11-23]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6668.

- b) musí ísť o epidémiu, alebo dokonca pandémie, ktoré sa vyskytujú nielen v širokom geografickom rámci, ale postihujú tiež obrovský počet obyvateľov;
- c) musia mať závažné následky na populáciu (napríklad sú neliečiteľné alebo iba s vynaložením veľkých nákladov a vedú k zvýšenej úmrtnosti alebo vážnemu zdravotnému postihnutiu) a vlastný štát si s nimi nedokáže sám poradiť;
- d) majú dopad na medzinárodný mier a bezpečnosť, napríklad prostredníctvom nákazy príslušníkov mierových misií.

d) Nedostatok potravín

Nedostatku potravín a z neho vyplývajúcim následkom sú najviac vystavené chudobné rozvojové krajiny, kde je prevažujúcim výrobným odvetvím poľnohospodárstvo. Pokiaľ v dôsledku klimatických zmien nastane sucho, množstvo dopestovaných plodín klesá, čo je osobitne nebezpečné v prípadoch, ak je daná spoločnosť chudobná, a tak si nákup potravín môže dovoliť iba v obmedzenom množstve. Zároveň je nutné poukázať aj na skutočnosť, že nedostatok potravín nemusí byť spojený len so suchom alebo, napríklad, s vojnami vedenými taktikou „spálenej zeme“. K vyčerpaniu zásob potravín môže (dokonca i v relatívne úrodných rokoch) dôjsť aj v prípade spoločností s veľkým populačným rastom, keď existujúce zdroje nestíhajú pokryť rastúci dopyt. Pokiaľ je daná spoločnosť chudobná a nemôže si nákup potravín dovoliť (humanitárna pomoc tiež nemusí byť vo všetkých prípadoch dostatočná), rastie riziko, že o cenné zdroje sa začne bojovať. O tom, že hlad je reálnou bezpečnostnou hrozbou minimálne v regionálnom rozsahu, svedčí tiež fakt, že sa uvedenej otázke venovala aj Bezpečnostná rada v roku 2005 (vo vzťahu k Afrike), pričom na tomto stretnutí James Morris upozornil na ďalší s tým súvisiaci nebezpečný fenomén: „Hladné deti sa dajú výrazne ľahšie verbovať ako detskí vojaci na takých miestach, ako severná Uganda.“ Vidíme teda, že nedostatok potravín môže byť rovnako príčinou, ako aj následkom ozbrojených konfliktov. Zároveň nemožno zabúdať ani na to, že množstvo vyprodukovaných potravín môže klesať aj so šírením infekčných ochorení. Ak im totiž padne za obeť veľké množstvo ľudí, čo je osobitne závažným problémom Afriky, alebo ak si ich liečba vyžaduje hospitalizáciu, nemôžu postihnúť pracovať na poliach a plodiny si dopestovať.⁷³ Aj

⁷³ Na uvedené hrozby upozornil Bezpečnostnú radu James Morris, riaditeľ World Food Programme (Svetový potravinový program). Bližšie pozri *Meeting No. 5220* [Peace and

na tomto príklade môžeme dobre vidieť previazanosť, podmienenosť a komplexnosť hrozieb vyvolaných klimatickými zmenami. Na bezpečnostné dimenzie hladu opätovne upozornilo Nemecko v roku 2011, keď organizovalo vyššie uvedené rokovanie o klimatických zmenách a ich dopadoch na bezpečnosť.⁷⁴

Klimatické zmeny a súvisiaci nedostatok potravín môžu najviac ohroziť chudobné časti Afriky a južnej Ázie, kým bohatšie rozvinuté krajiny sa s výkyvmi cien potravín dokážu ľahšie vyrovnávať. Na druhej strane však budú musieť čeliť migračným vlnám, tak, ako sa to v súčasnosti deje v Európe.

Vyššie uvedené scenáre patria len medzi niektoré z možných scenárov. Výpočet určite nie je konečný a obsahuje len najpravdepodobnejšie hrozby. Nesmieme však za žiadnych okolností zabúdať, že tieto scenáre budú spolupôsobiť, a tak sa opäť potvrdzuje, že klimatické zmeny sú násobiteľom hrozieb. Na ilustráciu takéhoto spolupôsobenia nám vhodne poslúži nasledujúca modelová situácia, v ktorej spojenie všetkých vyššie uvedených scenárov do jedného celku vytvára možno apokalyptický, no predsa len reálny obraz: v dôsledku klimatických zmien dôjde napríklad v regióne Afriky k suchu, čo spôsobí pokles v množstve vyprodukovaných potravín. Časť obyvateľstva, ktorá si to môže dovoliť, sa rozhodne v masových migračných vlnách opustiť krajinu. Zostávajúci obyvatelia, patriaci k rozdielnym etnickým skupinám, začnú medzi sebou bojovať o zostatkové zdroje pitnej vody, obrábatel'nú pôdu a pasienky, pričom budú niektoré skupiny podporované inými štátmi snažiacimi sa o zvrhnutie miestnej vlády. Silnejšia etnická skupina začne perzekvovať slabšiu, pričom sa v dôsledku sociálnych nepokojov a otvorených bojov daný štát rozpadne. Popri genocíde je sexuálne násilie používané ako zbraň na „prekreslenie“ etnickej mapy alebo ako znak úplného poníženia nepriateľa. Keď konflikt dosiahne mŕtvoty bod, Organizácia Spojených národov sa pokúsi o jeho riešenie a do krajiny vyšle mierovú misiu. Jej príslušníci z rôznych príčin nadviažu sexuálne styky s miestnym obyvateľstvom, pričom ženy v dôsledku poníženia, ale tiež v záujme získania vyšších prídelov potravín o svojich traumách alebo chorobe nehovoria (alebo dokonca o nej ani netušia), a pri pravidelnej rotácii jednotiek sa počas skrí-

Security – Africa's Food Crisis] [2005-06-30]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5220.

⁷⁴ Bližšie pozri *Letter Dated 1 July 2011 from the Permanent Representative of Germany to the United Nations Addressed to the Secretary-General No. 2011/408* [2011-07-01]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2011/408.

ningu zistí, že väčšina mužstva je nakazená vírusom HIV. Takto vykreslený obraz znie síce desivo (pre niekoho možno až fantazmagoricky), ale je reálny, čo môžeme vidieť v prípadoch mnohých konfliktov Afriky, aj keď tie zatiaľ nemuseli byť vyvolané bojom o zdroje pitnej vody.

Limity pôsobenia Bezpečnostnej rady

Vo väčšine literatúry venujúcej sa problematike environmentálnych hrozieb a spôsobom ich riešenia zo strany Bezpečnostnej rady úplne absenteje kritické zhodnotenie možnosti, že by takéto snahy mohli byť neúspešné. Vynechám tejto chúlостivej časti ale spravidla utrpí komplexnosť daného textu, nakoľko selektívne pôsobenie tohto orgánu je absolútne kľúčovým faktorom, ktorý je nutné zhodnotiť. To si však vyžaduje znalosť reálií o Bezpečnostnej rade i spôsobu, ako k nej pristupujú predovšetkým jej stáli členovia. A keďže environmentálne hrozby sú veľmi špecifickou témou, špecifický bude aj prístup Bezpečnostnej rady i samotných štátov k nej. Limity jej pôsobenia vo vzťahu k uvedeným hrozbám by sa dali rozdeliť do nasledujúcich skupín:

- a) právne limity dané Chartou;
- b) spôsobilosť samotnej hrozby;
- c) selektívny prístup Bezpečnostnej rady;
- d) obavy niektorých štátov sveta.

Ad a) Charta stanovuje jasné hranice, v rámci ktorých sa Bezpečnostná rada môže „pohybovať“. Ako sme už v prvej časti našej štúdie uviedli, základné vymedzenie jej právomocí nájdeme v čl. 24 ods. 1 Charty, ktorý jej zveruje *zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti*. Druhý limitujúci faktor sa nachádza v čl. 2 ods. 7 Charty – *zákaz zasahovania do vnútorných záležitostí štátov*. Ako sme mohli v druhej časti štúdie vidieť, práve právomoc predstavovala príčinu sporu v rokovaní medzi štátmi, a až Valné zhromaždenie vyjasnilo, že aj Bezpečnostná rada môže v rámci svojej špecifickej právomoci riešiť otázky zmien životného prostredia. Tým vlastne pripustilo skutočnosť, že uvedené zmeny môžu mať následky pre medzinárodný mier a bezpečnosť, pre riešenie ktorých je Bezpečnostná rada povolaná. Nie je nutné opakovať informácie, ktoré už boli uvedené v iných častiach našej štúdie, len je na tomto mieste potrebné ešte zdôrazniť, že sa Bezpečnostná rada môže venovať iba tým zmenám životného prostredia, ktoré sú hrozbou pre medzinárodný mier a bezpečnosť, a len v prípade, že si s daným problémom nedokážu štáty poradiť inak (čiže Bezpečnostná rada musí byť orgánom

ultima ratio). Pokiaľ by uvedené podmienky neboli splnené, Bezpečnostná rada by prekračovala rozsah svojich právomocí.

Ad b) Nestačí, aby následky zmien životného prostredia boli ohrozením medzinárodného mieru a bezpečnosti, zároveň je potrebné, aby bol daný problém *riešiteľný* zo strany Bezpečnostnej rady. Existujú totiž zmeny životného prostredia, ktoré majú pre štáty negatívne bezpečnostné následky, avšak Bezpečnostná rada ich nemá ako riešiť. Podľa nášho názoru je takouto otázkou stúpajúca hladina oceánov spôsobená klimatickými zmenami, v dôsledku ktorých miznú niektoré ostrovné štáty. Pre takéto štáty to predstavuje priame existenčné ohrozenie, ale Bezpečnostná rada v tomto prípade nemá ako zakročiť – nie je totiž koho sankcionovať. Pre bližšiu analýzu uvedenej chúlостivej otázky je vhodné pozrieť sa na vyhlásenie, ktoré odznelo na zasadnutí Bezpečnostnej rady zo strany ostrovného štátu Tuvalu, ktorý navrhoval vykonať nasledujúce kroky:

1. prijať rezolúciu, v ktorej by Bezpečnostná rada vyzvala Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov na urýchlené zvolanie summitu hláv štátov o klimatických zmenách;
2. uvedený summit by bol zárodkom nového ekonomického fóra, ktoré by rozšírilo možnosti prístupu k šetrným energetickým zdrojom pre všetky národy;⁷⁵
3. vytvoriť nové inštitucionálne usporiadanie, ktoré by chránilo a obnovilo zraniteľné krajiny pred dopadmi klimatických zmien;
4. prehodnotiť svoje povinnosti podľa Charty (zo strany Bezpečnostnej rady) a úplne začleniť koncept environmentálnej bezpečnosti do svojho mandátu.⁷⁶

Ako je z uvedených bodov vidno, nenavrhuje sa v nich nič, čo by bolo len vo výlučnej právomoci Bezpečnostnej rady (a preto nie je splnená podmienka *ultima ratio*). Summit hláv štátov totiž môže byť zvolaný aj z iných dôvodov a zo strany iného subjektu (napríklad i Tuvalu, ak má na to možnosti), a v konečnom dôsledku sú to práve hlavy štátov, a nie Bezpečnostná rada, ktoré rozhodujú o výsledku takéhoto stretnutia (teda o založení ekonomického fóra). Bod 3 vôbec nepatrí do právomoci Bezpečnostnej rady, a čo sa bodu 4 týka – aj ak by k navrhovanému rozšíreniu agendy došlo, Tuvalu stále nedalo odpoveď na to, ako by to Bezpeč-

⁷⁵ S myšlienkou vytvorenia medzinárodného fondu, z ktorého by sa financovali obnoviteľné zdroje energie, prišiel na tom istom zasadnutí aj predstaviteľ Šalamúnových ostrovov.

⁷⁶ Bližšie pozri *Meeting No. 5663 (Resumption 1)* [Climate Change] [2007-04-17]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5663 (Resumption 1).

nostná rada mohla využiť a ako by s prostriedkami, ktoré má k dispozícii, mohla potápajúcim sa ostrovným štátom reálne pomôcť. Hoci sú návrhy Tuvalu správne, neboli podľa nášho názoru adresované správnemu orgánu, a tak pôsobia ako „klopanie na nesprávne dvere“.

Ad c) Selektívny prístup Bezpečnostnej rady patrí medzi najčastejšie príčiny kritiky tohto orgánu. A keďže sa prejavuje v mnohých prípadoch, ktoré predstavujú ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti formou použitia ozbrojenej sily, je viac ako pravdepodobné, že sa bude prejavovať i v prípade bezpečnostných hrozieb vyvolaných klimatickými zmenami. Svedčí o tom aj fakt, že niektorí stáli členovia (Čína a Rusko) spochybňovali vhodnosť riešenia takýchto problémov pred Bezpečnostnou radou, a tak sa dá predpokladať, že by vetovali tiež prípadný návrh rezolúcie. Druhým indikátorom budúceho selektívneho prístupu je skutočnosť, že hoci sa Bezpečnostná rada zaoberala týmito otázkami už niekoľkokrát (ich zaradeniu na rokovanie Bezpečnostnej rady totiž *de lege* nie je schopný zabrániť žiadny stály člen, nakoľko daná otázka nepodlieha právu veta), iba v jednom prípade bola schopná prijať aspoň predsednícke vyhlásenie (ale nie rezolúciu!), navyše, i to s vágnym obsahom. Aj to nateraz svedčí o neochote zaoberať sa týmito otázkami a aktívne ich riešiť.

Selektívne pôsobenie sa môže prejavovať v dvoch oblastiach – tak v prípade ideálneho, ako aj reálneho modelu.⁷⁷ V oboch prípadoch by bolo možné očakávať uplatnenie práva veta. Pokiaľ by totiž medzi najväčších znečisťovateľov patrili niektorí zo stálych členov, nepochybne by zabránil použitiu sankčného mechanizmu proti sebe samému.⁷⁸ A pokiaľ by sa porušenia svojich environmentálnych záväzkov dopustil štát, ktorý predstavuje „klientelu“ niektorého zo stálych členov, opäť by došlo k vetovaniu, s pravdepodobným poukázaním na skutočnosť, že sankcie nie sú vhodným prostriedkom na riešenie uvedenej situácie. Aj toto je charakterová črta Bezpečnostnej rady, ktorú je potrebné rešpektovať a ktorú nie je možné zmeniť. Trina Ng sa nazdáva, že Valné zhromaždenie má možnosť zmeniť „tvár“ Bezpečnostnej rady, a to tak, že za nestálych členov bude voliť štáty, ktoré rešpektujú demokratické zásady, ľudské práva

⁷⁷ Pozri vyššie v texte.

⁷⁸ USA napríklad podpísali Kjótsky protokol, ale ani v čase písania tejto štúdie nebol z ich strany ratifikovaný.

a ktoré sú „oddané“ myšlienke zmierňovať dopady klimatických zmien.⁷⁹ Uvedená predstava je však úplne mylná, nakoľko nerešpektuje moc stálych členov (nielen vo forme práva veta, ale aj rôznych techník presvedčania nestálych členov), a ani skutočnosť, že nestáli členovia sú volení na základe regionálneho kľúča a mnohé, najmä africké rozvojové krajiny nemusia (alebo objektívne nemôžu) byť „oddané“ environmentálnym myšlienkam. Vhodne to ukázal rozkol ohľadne otázky, či má Bezpečnostná rada vôbec právomoc venovať sa otázkam zmien životného prostredia.

Ad d) Hoci sú rozvojové štáty sveta najviac postihnuté následkami klimatických zmien, predsa len z ich strany prichádza najčastejšia kritika voči tomu, aby sa Bezpečnostná rada vôbec zaoberala týmito otázkami alebo ich bezpečnostnými následkami, a sponchybujú tak jej legitimitu.⁸⁰ Medzi najčastejšie akcentované argumenty patrí, že Bezpečnostná rada nie je vhodným fórom pre ich riešenie, nakoľko členstvo v nej nie je univerzálne, ako aj to, že klimatické zmeny sú rozvojovou témou, a tak by sa im mala venovať pozornosť v rámci Rámcového dohovoru o zmenách klímy. Oba argumenty teda smerujú k tomu, aby bola otázka klimatických zmien presmerovaná na iné orgány Organizácie Spojených národov, napríklad na Valné zhromaždenie alebo Hospodársku a sociálnu radu. V uvedených orgánoch (osobitne vo Valnom zhromaždení sa univerzálnym členstvom) sa totiž lepšie uplatní „váha“ štátov z Hnutia nezúčastnených, kde tieto štáty v zásade nemôžu byť prehlasované, na rozdiel od Bezpečnostnej rady, kde nemajú toľko možností ovplyvniť jej rozhodovanie.⁸¹ Vidíme teda, že kľúčovým sa tu stáva koncept suverenity, ktorý v rokovaniach pred Bezpečnostnou radou zdôraznila napríklad Venezuela.⁸² Suverenita je tým inštitútom, ktorý chráni štáty proti nedovoleným

⁷⁹ Bližšie pozri NG, T. Safeguarding Peace and Security in Our Warming World: A Role for the Security Council. *Journal of Conflict & Security Law*. 2010, vol. 15, no. 2, s. 299. ISSN 1467-7954.

⁸⁰ Výnimku predstavujú rozvojové ostrovné štáty, ktoré sú existenčne ohrozené stúpajúcou hladinou oceánov, a preto sa na túto hrozbu snažia upozorniť nielen Valné zhromaždenie, ale aj Bezpečnostnú radu.

⁸¹ Na druhej strane je ale z rôznych diskusií v Bezpečnostnej rade vidno, ako sa v tomto orgáne Čína „pasovala“ za hovorca a ochrancu práv štátov združených v Hnutí nezúčastnených.

⁸² „Venezuela opätovne zdôrazňuje, že všetky štáty, na základe ich suverenity, majú právomoc rozhodnúť sa o použití svojich prírodných zdrojov a ustanoviť si svoju vlastnú environmentálnu a energetickú politiku.“ Bližšie pozri *Meeting No. 5663 (Resumption 1)* [Climate Change] [2007-04-17]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5663 (Resumption 1).

zásahom iných štátov a s najväčšou pravdepodobnosťou je strach z vonkajšieho zasahovania to, čo vedie krajiny k tomu, aby sa bránili rokovaniam o bezpečnostných následkoch klimatických zmien pred Bezpečnostnou radou. Môžeme tu vidieť tú istú formu strachu, aká sa prejavovala napríklad v prípade konceptu zodpovednosti chrániť, kde panovali obavy, že sa ochrana ľudských práv stane zámenkou pre intervencie a zvrhávanie nepohodlných vlád. Ak do tejto rovnice dosadíme namiesto ľudských práv klimatické zmeny, je celkom pochopiteľné, prečo sa rozvojové krajiny tak veľmi bránia uvedeným rokovaniam. Samozrejme, predmetné tvrdenie je potrebné vnímať len ako teóriu.

Záver

V období po skončení studenej vojny sa objavili nové a netradičné hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť. Patria k nim nielen terorizmus a zbrane hromadného ničenia, ale aj nadnárodný organizovaný zločin, hlad, epidémie a zmeny životného prostredia. Práve posledná kategória sa ukazuje ako jedna z najväznejších hrozieb „bez tváre“, proti ktorej sa zároveň najťažšie bojuje. Tak, ako znečisťovanie životného prostredia nie je dôsledkom činnosti len jediného štátu, aj riešenie ich následkov si vyžaduje medzinárodnú spoluprácu. Klimatické zmeny môžu mať rôzne dopady; z nich najväznejšie sú tie, ktoré majú bezpečnostné následky. Tie sú vo väčšine prípadov nepriame, a preto sa klimatické zmeny označujú za násobiteľa hrozieb – vytvárajú bezpečnostnú hrozbu tam, kde predtým nebola, a znásobujú dopad už existujúcich hrozieb. Klimatické zmeny tak spôsobujú nárast teploty ovzdušia a s tým súvisiace suchu. To negatívne pôsobí na dostupnosť zdrojov pitnej vody, pasienkov a obrábatelnej pôdy. Zmenšenie rozlohy obrábatelnej pôdy má za následok hlad, ktorý ústí do vojen o zdroje (napríklad o vodu) a tie majú za následok šírenie infekčných chorôb či masové migračné vlny. Pre iné štáty sa následok klimatických zmien prejavuje v inej oblasti – v náraste hladín oceánov, ktorý spôsobuje ich postupné potápanie, teda priamu existenčnú hrozbu. Paradoxne však pre niektoré štáty klimatické zmeny nie sú negatívne – môžu uvoľniť cestu k predtým nedostupným zdrojom, čo hrozí minimálne vznikom sporov o nevymedzené územie.

Pri pohľade na vyššie uvedený scenár je vítané, že sa klimatické zmeny postupne, i keď veľmi ťažko, dostávajú na rokovania Bezpečnostnej rady. Je úplne evidentné, že sa pozornosť tohto orgánu začína rozširovať smerom od „klasických hrozieb“ pre medzinárodný mier a bezpečnosť (vnútroštátne ozbrojené konflikty, terorizmus) k novým témam sú-

viaciacim s *human security*, kam nepochybne patrí tiež téma klimatických zmien. Diskusia o uvedených problémoch a nájdenie ich riešenia sú veľmi dôležité, stávajú sa totiž aktívnym prvkom prevencie konfliktov.

V procese výskumu sa nám podarilo identifikovať dva modely prístupu Bezpečnostnej rady ku klimatickým zmenám:

- a) ideálny model predvída priamy prístup a počíta so sankcionovaním štátu i neštátnych aktérov porušujúcich záväzky v oblasti ochrany životného prostredia; dôraz kladie na prevenciu a na priame potrestanie štátu/neštátneho aktéra za znečisťovanie životného prostredia;
- b) reálny model počíta s nepriamym prístupom, v rámci ktorého sa Bezpečnostná rada venuje krízam a konfliktom vyvolaným klimatickými zmenami a dôraz kladie skôr na reakciu.

Z doterajšej praxe Bezpečnostnej rady je pravdepodobnejšie, že v blízkej budúcnosti bude prevažovať reálny model. Ďalším dôvodom jeho uplatnenia je tiež skutočnosť, že uplatnenie sankčného režimu podľa ideálneho modelu nemusí byť vždy možné – kto má byť sankcionovaný za klimatické zmeny, pokiaľ sa o ne pričínili všetci? Keď však stáli členovia začnú bezprostrednejšie pociťovať následky klimatických zmien a ich ignorovanie prinesie vážnejšie dopady, je možné, že sa prístup Bezpečnostnej rady zmení na aktívny a bude sa aplikovať aj ideálny model. Ako štúdia ukázala, v riešení bezpečnostných následkov môžu svoju úlohu zohrať i sankcie Bezpečnostnej rady, ale nasadenie ozbrojenej sily podľa čl. 42 Charty (v podobe tzv. environmentálnej intervencie) je možné vyľúčiť ako neprimerané a nevhodné.

Debaty o klimatických zmenách a ich bezpečnostných dopadoch sú v súčasnosti v Bezpečnostnej rade poddimenzované, pričom môžeme vidieť rozdelenie štátov do dvoch táborov – vo väčšine prípadov rozvinuté krajiny sa snažia o zaradenie klimatických zmien na rokovania tohto orgánu, kým prevažujúco rozvojové krajiny sa uvedenému trendu bránia s poukazovaním na nevhodnosť takejto témy pre riešenie pred Bezpečnostnou radou a na jej nereprezentatívny charakter. To je hlavnou príčinou, prečo sa Bezpečnostná rada doteraz tak málo venovala uvedenej téme a prečo vo vzťahu k nej bola schopná prijať len jedno predsednícke vyhlásenie (kým iné hrozby pre *human security* našli svoje vyjadrenie v rezolúciách), navyše, aj to iba veľmi vágneho znenia.

Riešenie problému načrtnutého rozvojovými štátmi môže spočívať v dodržiavaní niekoľkých zásad: predovšetkým ide o to, aby Bezpečnostná rada riešila bezpečnostné následky klimatických zmien len ako orgán

ultima ratio. Zároveň by mala riešiť iba také následky, ktoré sú ohrozením medzinárodného mieru a bezpečnosti, v duchu svojej právomoci, tak, aby nezasahovala do vnútorných záležitostí iných štátov. Zodpovednosť za prevenciu a odstránenie následkov je teda na strane štátov, a až v prípade zlyhania uvedenej možnosti by mala na „scénu“ nastúpiť Bezpečnostná rada.

Hoci je v súčasnosti téma bezpečnostných dopadov klimatických zmien v Bezpečnostnej rade zaznávaná, naša štúdia predostrela niekoľko možných scenárov, ako môžu klimatické zmeny negatívne vplyvať na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Odôvodnene môžeme o nich predpokladať, že sa v budúcnosti objavia, a preto je nepochybné, že v blízkej alebo ďalej budúcnosti k nim bude musieť Bezpečnostná rada zaujať aktívnejší postoj.

Zoznam bibliografických odkazov

A More Secure World: Our Shared Responsibility: Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change [online]. 1st ed. New York: United Nations, 2004. 141 s. [cit. 2016-08-18]. ISBN 92-1-100958-8. Dostupné na: http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf.

BANURI, T. a H. OPSCHOOR. *Climate Change and Sustainable Development* [online]. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2007. 24 s. [cit. 2016-08-18]. DESA Working Paper, no. 56. Dostupné na: http://www.un.org/esa/desa/papers/2007/wp56_2007.pdf.

BUZAN, B., O. WÆVER a J. de WILDE. *Security: A New Framework for Analysis*. 1st ed. Boulder, Colo.; London: Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 s. ISBN 1-55587-784-2.

DALBY, S. *Climate Change and Environmental Security*. In: P. D. WILLIAMS, ed. *Security Studies: An Introduction*. 2nd ed. Abingdon; New York: Routledge, 2013, s. 311-323. ISBN 978-0-415-78281-4.

Deputy UN Chief Calls for “Hydro-diplomacy” as World Faces Growing Water Shortages. In: *United Nations* [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=50458#.V_wBFPmLTIV.

Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokoľvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie uverejnený pod č. 77/1980 Zb.

HAMPSON, F. O. Human Security. In: P. D. WILLIAMS, ed. *Security Studies: An Introduction*. 2nd ed. Abingdon; New York: Routledge, 2013, s. 279-294. ISBN 978-0-415-78281-4.

Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security [online]. New York: United Nations, Human Security Unit, 2009. 45 s. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf.

Charta Organizácie Spojených národov.

JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.

KAMERI-MBOTE, P. Water, Conflict, and Cooperation: Lessons from the Nile River Basin. In: *Navigating Peace* [online]. 2007, no. 4, s. 1-5 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/NavigatingPeaceIssuePKM.pdf>.

Letter Dated 1 July 2011 from the Permanent Representative of Germany to the United Nations Addressed to the Secretary-General No. 2011/408 [2011-07-01]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2011/408.

Letter Dated 5 April 2007 from the Permanent Representative of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations Addressed to the President of the Security Council No. 2007/186 [2007-04-05]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2007/186.

Letter Dated 8 November 2011 from the Permanent Representative of Portugal to the United Nations Addressed to the Secretary-General No. 2011/698 [2011-11-08]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2011/698.

Letter Dated 15 July 2015 from the Permanent Representative of New Zealand to the United Nations Addressed to the Secretary-General

- No. 2015/543 [2015-07-15]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/2015/543.
- MALONE, L. A. "Green Helmets": A Conceptual Framework for Security Council Authority in Environmental Emergencies. *Michigan Journal of International Law*. 1996, vol. 17, no. 2, s. 515-536. ISSN 1052-2867.
- Meeting No. 5220 [Peace and Security – Africa's Food Crisis] [2005-06-30]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5220.
- Meeting No. 5663 (Resumption 1) [Climate Change] [2007-04-17]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5663 (Resumption 1).
- Meeting No. 5663 [Climate Change] [2007-04-17]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.5663.
- Meeting No. 6587 [Maintenance of International Peace and Security] [2011-07-20]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6587.
- Meeting No. 6668 [Maintenance of International Peace and Security] [2011-11-23]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.6668.
- Meeting No. 7499 [Maintenance of International Peace and Security] [2015-07-30]. Zasadnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PV.7499.
- NASU, H. The Place of Human Security in Collective Security. *Journal of Conflict & Security Law*. 2013, vol. 18, no. 1, s. 95-129. ISSN 1467-7954.
- NG, T. Safeguarding Peace and Security in Our Warming World: A Role for the Security Council. *Journal of Conflict & Security Law*. 2010, vol. 15, no. 2, s. 275-300. ISSN 1467-7954.
- NOTARAS, M. Does Climate Change Cause Conflict?. In: *Our World* [online]. 2009-11-27 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://ourworld.unu.edu/en/does-climate-change-cause-conflict>.
- Open Arria-formula Meeting on the Role of Climate Change as a Threat Multiplier for Global Security: Concept Note. In: *Misión Permanente de España ante las Naciones Unidas – Oficina de Prensa* [online]. 2015-06-30 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.spainun.org>.

org/wp-content/uploads/2015/06/Concept-Note_ClimateChange_20150630.pdf.

Paris Agreement [2015] [online]. New York: United Nations, 2016. 25 s. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2016/02/20160215%2006-03%20PM/Ch_XXVII-7-d.pdf.

Press Conference on Impact of Climate Change on Marshall Islands. In: *United Nations* [online]. 2013-02-15 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: http://www.un.org/press/en/2013/130215_MI.doc.htm.

Principles of UN Peacekeeping. In: *United Nations* [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/principles.shtml>.

Rámcový dohovor Organizácie Spojených národov o zmenách klímy.

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future No. 42/427 [1987-06-16] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 1987, UN Doc. A/42/427, 300 s. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

Report on Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa No. 67/205 – 2012/715 [2012-07-27]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/67/205 – S/2012/715.

Report on Climate Change and Its Possible Security Implications No. 64/350 [2009-09-11] [online]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2009, UN Doc. A/64/350, 29 s. [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/509/46/PDF/N0950946.pdf?OpenElement>.

Report on Implementation of the Recommendations Contained in the Report of the Secretary-General on the Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa No. 66/214 – 2011/476 [2011-08-01]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/66/214 – S/2011/476.

Resolution No. 22 (1947) [The Corfu Channel Incidents] [1947-04-09]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/22 (1947).

- Resolution No. 63/281* [Climate Change and Its Possible Security Implications] [2009-06-03]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, UN Doc. A/RES/63/281.
- Resolution No. 660 (1990)* [The Situation between Iraq and Kuwait] [1990-08-02]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/660 (1990).
- Resolution No. 686 (1991)* [Iraq – Kuwait] [1991-03-02]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/686 (1991).
- Resolution No. 687 (1991)* [Iraq – Kuwait] [1991-04-03]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/687 (1991).
- Resolution No. 1261 (1999)* [Children and Armed Conflict] [1999-08-25]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1261 (1999).
- Resolution No. 1308 (2000)* [HIV/AIDS and International Peacekeeping Operations] [2000-07-17]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1308 (2000).
- Resolution No. 1521 (2003)* [Liberia] [2003-12-22]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1521 (2003).
- Resolution No. 1625 (2005)* [Threats to International Peace and Security (Security Council Summit 2005)] [2005-09-14]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1625 (2005).
- Resolution No. 1820 (2008)* [Women and Peace and Security] [2008-06-19]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/1820 (2008).
- Resolution No. 2177 (2014)* [Peace and Security in Africa] [2014-09-18]. Rezolúcia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/RES/2177 (2014).
- Security Council Open Arrria-formula Meeting on the Role of Climate Change as a Threat Multiplier for Global Security: Statements. In: *Misión Permanente de España ante las Naciones Unidas – Oficina de Pre-*

nsa [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://www.spainun.org/climatechange/>.

Statement by the President of the Security Council No. 2011/15 [Maintenance of International Peace and Security] [2011-07-20]. Vyhlásenie predsedu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PRST/2011/15.

Statement by the President of the Security Council No. 2014/24 [Peace and Security in Africa] [2014-11-21]. Vyhlásenie predsedu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, UN Doc. S/PRST/2014/24.

United Nations Peace Operations: Year in Review 2009 [online]. 1st ed. New York: United Nations, Peace and Security Section, 2009. 72 s. [cit. 2016-08-18]. ISBN 978-92-1-101215-6. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/publications/yir/yir2009.pdf>.

Welcome. In: *Welcome to the Anthropocene* [online]. 2016 [cit. 2016-08-18]. Dostupné na: <http://anthropocene.info/index.php>.

WINTEROVÁ, B. Konflikt o vodní zdroje Eufratu a Tigrisu. In: T. ŠMÍD, et al. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010, s. 175-195. ISBN 978-80-210-5351-9.

JUDr. Mgr. Kristián Blaškovič, PhD.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
kristian.blaskovic@truni.sk